

**OPPILAIDEN TALOUDELLINEN ERIARVOISUUS ALAKOULUSSA
OPETTAJAN NÄKÖKULMASTA**

Anna Mykrä & Nealiina Mäki

Pro gradu -tutkielma

Kasvatustiede

Opettajankoulutuslaitos

Turun yliopisto

TURUN YLIOPISTO
Opettajankoulutuslaitos

MYKRÄ, ANNA & MÄKI, NEALIINA: Oppilaiden taloudellinen eriarvoisuus
alakoulussa opettajan näkökulmasta

Tutkielma, 45 s., 2 liites.
Kasvatustiede
Kesäkuu 2020

Tässä tutkimuksessa selvitettiin, miten oppilaiden välinen taloudellinen eriarvoisuus näkyy alakoulussa opettajan näkökulmasta. Lisäksi selvitettiin, minkä verran kouluissa järjestetään maksullista toimintaa ja mistä koulun toiminnasta oppilaiden huoltajat joutuvat maksamaan. Tutkittavilta kysyttiin, miten he ottavat oppilaiden taloudellisen eriarvoisuuden työssään huomioon ja minkälaisia asioita tekevät taloudellisen eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi. Tutkimuksen kohteena olivat alakouluissa työskentelevät luokanopettajat (n = 52). Opettajien näkemyksiä kartoitettiin kyselylomakkeella, joka sisälsi sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Saadut vastaukset analysoitiin teemoittelemalla ja luokittelemalla.

Suomen maksuton, kaikille tasa-arvoinen perusopetus on maailmalla harvinaislaatuinen. Perusopetusta ohjaa valtakunnallinen opetussuunnitelma, jonka arvopohjana on tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Nykylapsuus on kuitenkin muuttunut entistä kulutuskeskeisemmäksi. Tämä lisää lasten eriarvoisuutta, kun kaikilla perheillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia ostaa asioita tai osallistua maksulliseen toimintaan. Opetushallitus on linjannut 2019, ettei kouluissa saa järjestää mitään maksullista toimintaa.

Tutkimuksen tulosten mukaan oppilaiden välinen taloudellinen eriarvoisuus näkyy koulussa materiaalisina tekijöinä, kuten välineissä ja varusteissa. Taloudellista eriarvoisuutta näkyy myös oppilaiden elämäntapaan, sosiaalisiin suhteisiin ja ravintoon liittyvissä asioissa. Osassa kouluista järjestetään edelleen jonkin verran maksullista toimintaa. Pääasiassa maksullinen toiminta on koulupäivän jälkeistä, vapaaehtoista toimintaa, kuten discoja. Maksullista toimintaa on kuitenkin jonkin verran myös koulupäivän aikana. Tällaista toimintaa on esimerkiksi luokan yhteiset retket, joista huoltajat joutuvat maksamaan. Suurin osa tutkittavista koki, että opettaja pystyy toiminnallaan vähentämään taloudellisen eriarvoisuuden näkymistä luokassa. Opettajat muun muassa luovat luokkaan avoimen ilmapiirin, jossa keskustellaan erilaisista taloudellisista tilanteista. Lisäksi opettajat pyrkivät arvostamaan kouluarjessa asioita, jotka eivät ole kytköksissä oppilaiden perheiden taloudelliseen tilanteeseen.

Asiasanat

Luokanopettaja, peruskoulu, taloudellinen eriarvoisuus, tasa-arvo, yhdenvertaisuus

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	5
1.1. VARALLISUUS JA TALOUDELLINEN ERIARVOISUUS SUOMESSA.....	6
1.2. TALOUDELLISEN ERIARVOISUUDEN VAIKUTUS LAPSEN HYVINVOINTIIN	7
1.3. TASA-ARVOINEN PERUSKOULU OPETUSSUUNNITELMAN MUKAAN.....	8
1.4. OPETTAJAN AMMATTI-IDENTITEETTI JA ARVOPOHJA	10
1.5. TALOUDELLINEN ERIARVOISUUS KOULUSSA	11
2. TUTKIMUSONGELMAT.....	14
2.1. MITEN OPPILAIDEN PERHEIDEN TALOUDELLINEN ERIARVOISUUS NÄKY YKÖULUSSA OPETTAJAN NÄKÖKULMASTA?.....	14
2.2. MISTÄ KOULUN TOIMINNASTA OPPILAIDEN HUOLTAJAT JOUTUVAT MAKSAMAAN?	14
2.3. MITEN OPETTAJAT VÄHENTÄVÄT TALOUDELLISEN ERIARVOISUUDEN NÄKYMISTÄ KOULUSSA?	15
3. TUTKIMUSMENETELMÄ.....	16
3.1. TUTKIMUSJOUKKO.....	16
3.2. KYSELYLOMAKE	18
3.3. TIEDONKERUUN SUORITTAMINEN.....	19
3.4. AINEISTONKÄSITTELY	20
4. TULOKSET	23
4.1. OPPILAIDEN TALOUDELLINEN ERIARVOISUUS KOULUSSA OPETTAJAN NÄKÖKULMASTA	23
4.2. KOULUSSA JÄRJESTETTÄVÄ MAKSULLINEN TOIMINTA	29
4.3. OPETTAJIEN KEINOJA TALOUDELLISEN ERIARVOISUUDEN NÄKYMISEN VÄHENTÄMISEKSI	32
5. POHDINTA	40
5.1. TULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA.....	40
5.2. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	42
5.3. TULOSTEN HYÖDYNTÄMINEN JA JATKOTUTKIMUSEHDOTUKSET	43
6. LÄHTEET	45
7. LIITTEET	49
7.1. LIITE 1 KYSELYLOMAKE	
7.2. LIITE 2 SAATEKIRJE	

1. JOHDANTO

Suomen perusopetusjärjestelmä on kansainvälisessä katsannossa hyvin harvinaislaatuinen. Julkisin varoin rahoitettu yhtenäiskoulujärjestelmä on toiminut Suomessa 1970-luvulta lähtien. Peruskoulu on kaikille maksutonta ja tasa-arvoista. (Seppänen & Rinne 2015, 23.) Suomessa valtio säätelee perusopetuksen keskeisiä tavoitteita, sisältöjä ja arvoja valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa (POPS 2014, 14). Harvinaislaatuinen, ilmainen ja kaikille samanlainen perusopetus on yhteiskunnan jäseniä tasa-arvoistava, joka vähentää erilaisten yhteiskuntaluokkien syntymistä (Seppänen & Rinne 2015, 43).

Lapsiperheiden ja lasten köyhyys on esiintynyt koko 2000-luvun ajan Suomessa poliittisessa keskustelussa. Suomalaisten terveydentila ja lapsiperheiden asema ovat kansainvälisessä vertailussa hyviä (Kaikkonen, Mäki, Murto, Pentala, Hakulinen-Viitanen & Laatikainen 2014, 150), mutta vuosituhannen alussa havahduttiin ongelmaan, että lapsiperheiden köyhyys oli alkanut nousta rajusti vuoden 1995 jälkeen (Bardy, Salmi & Heino 2001; Sauli, Bardy & Salmi 2002).

Viime aikoina kasvatustieteellisessä keskustelussa on lisääntynyt huoli oppilaiden taloudellisesta eriarvoisuudesta koulun toiminnassa (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 10). Perheiden taloudellinen eriarvoisuus nousee esille koulun arjessa ja jokapäiväisessä toiminnassa. Vaikka koulu pyrki tarjoamaan tasa-arvoiset mahdollisuudet kaikille oppilaille, vaikuttavat perheiden erilaiset mahdollisuudet tukea lapsen koulunkäyntiä tämän oppimiseen ja oppimistuloksiin. (Kupari 2005, 115.) Kaikilla oppilailla ei ole perheen taloudellisen tilanteen vuoksi mahdollisuutta osallistua luokan yhteisille retkille eikä koulupäivän jälkeiseen vapaaehtoiseen toimintaan, kuten discoihin. Tämä asettaa oppilaat epätasa-arvoiseen asemaan opetussuunnitelman arvoista poiketen. (POPS 2014, 15–16.) Vuonna 2018 Eduskunnan oikeusasiamiehelle tuli useita kanteluita koulupäivän aikana järjestetyistä maksullisista retkistä, jotka asettivat lapset epätasa-arvoiseen asemaan (EOAK/1120/2018).

Valtakunnallinen opetussuunnitelma kirjaa, että jokainen oppilas on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin on (POPS 2014, 15), joten on tärkeää selvittää, millä tavoin pystytään edistämään tasa-arvon toteutumista koulussa. (Kupari 2005, 115.) Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitetään, miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy koulun arjessa

luokanopettajan näkökulmasta, ja millaisia keinoja opettajat käyttävät eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi.

1.1. VARALLISUUS JA TALOUDELLINEN ERIARVOISUUS SUOMESSA

Taloudellisen eriarvoisuuden määrittäminen on vaikeaa. Ei ole olemassa yhtä jaettua taloudellisen eriarvoisuuden määritelmää, koska taloudellinen eriarvoisuus on abstrakti sekä sisällöltään sopimuksenvarainen ja kontekstisidonnainen käsite (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 13). Usein tuloja käytetään taloudellisen eriarvoisuuden mittarina, sillä niitä on helppo mitata ja vertailla. Aiemmassa tutkimuksessa pelkkiin tuloihin keskittyvät taloudellisen eriarvoisuuden mittarit jättävät osan köyhyyden osatekijöistä huomioimatta (Townsend 1979). Köyhyys ilmenee aineellisena puutteena, mutta myös psykososiaalisena ulottuvuutena (Karvonen 2016). Tässä tutkimuksessa viitataan taloudellisen eriarvoisuuden käsitteellä oppilaiden välisiin taloudellisten resurssien eroihin, joista johtuen oppilailta ei ole samanlaisia mahdollisuuksia osallistua koulun toimintaan tai hankkia erilaisia välineitä. Oppilaiden väliset taloudellisten resurssien erot muodostuvat perheiden varallisuudesta. Jos lapsi asuu pienituloisessa kotitaloudessa, on hänellä taloudellisesti heikommalla resurssit. (Jäntti 2010.)

Perheiden varallisuuseroja on jonkin verran tutkittu aiemmin. Erilaisten perhemallien (yhden huoltajan talous, avioeroperhe, suurperhe) varallisuuseroja on vertailtu aiemmissä tutkimuksissa. (Niemelä & Raijas 2010.) Kuten Jäntti (2010) toteaa “Yksikään lapsi ei ole vanhempiaan valinnut, joten lapset ovat pienituloisia aina vailla omaa syytään. Täten lapsen köyhyyttä on varsin vaikea hyväksyä moraalisesti”. Tämän vuoksi aihe on tärkeä tutkittavaksi. Jokainen lapsi on oikeutettu kokemaan koulun toiminta tasa-arvoisena. (Jäntti 2010)

Pienituloisuuden kehitystä ja siihen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu jo jonkin aikaa, ja lapset ja lapsiperheet ovat tärkeä sosiaalipolitiikan kohderyhmä. Suomalaisten lasten tuloköyhyys ei ole eurooppalaisessa vertailussa kovin korkealla tasolla, mutta Suomen lapsiköyhyydessä huolta on aiheuttanut sen nopea kasvu. (Jäntti 2010, 63.) Köyhyysastetta kuvataan köyhyysasteittain ja sosioekonomisen aseman ja suhteellisen tuloköyhyysrajan mukaan (Ilmakunnas, Munkkila, Moisio & Saikkonen 2017). Tuloköyhien lasten osuus kolminkertaistui vuodesta 1995 vuoteen 2007. Vuonna 1995

vain 5 prosenttia lapsista oli tuloköyhiä, kun vuonna 2007 heitä oli 14 % (Jäntti 2010, 68). Tuloköyhien lasten osuus on kuitenkin vuodesta 2007 hieman laskenut. Vuonna 2017 tuloköyhiä lapsiperheitä oli 11,5 %. (Ilmakunnas ym. 2017.) Yksinhuoltajaperheissä lasten tuloköyhyys näkyi muita perheitä enemmän. Vaikka suomalaislasten tuloköyhyys on kasvanut kovaa vauhtia, missään ei ole merkkejä siitä, että lapsiköyhyyttä pyrittäisiin vähentämään. (Jäntti 2010, 68.)

Perheet, joiden taloudellinen tilanne on huono, panostavat lasten kulutukseen muita perheitä enemmän. Huonotuloiset vanhemmat tinkivät omasta kulutuksesta ennemmin kuin lastensa. Perheen kokonaiskulutuksesta lasten menojen osuus on pienituloisissa perheissä suurempi kuin vastaava osuus suurituloisissa perheissä. Kun lapsiin käytettävää rahamäärää verrattiin euroina, käyttivät parhaiten tienaavat perheet kaksi kertaa enemmän rahaa lasta kohden kuin pienituloiset perheet. (Niemelä & Raijas 2010, 121.)

1.2. TALOUDELLISEN ERIARVOISUUDEN VAIKUTUS LAPSEN HYVINVOINTIIN

Hyvinvoinnin käsite on paletti, joka koostuu monista eri osatekijöistä. Yksilö voi tietoisesti ohjata ja kontrolloida omaa hyvinvointiaan ja elinoloja omien resurssiensa pohjalta. Johanssonin mukaan näitä ovat muun muassa tulot, omaisuus, tiedot, terveys ja sosiaaliset suhteet (Johansson 1970). Hyvinvointi koulussa voidaan jakaa neljään osaan, jotka ovat koulun olosuhteet, sosiaaliset suhteet, mahdollisuus itsensä toteuttamiseen ja terveydentila (Konu, 2002). Oppilaan taloudellinen tausta ja tilanne esiintyvät kaikissa neljässä kategoriassa, ja näin voi vaikuttaa suoraan oppilaan kouluhyvinvointiin, jolloin oppilaiden taloudellinen eriarvoisuus on suuressa osassa oppilaan kouluviihtyvyyttä ja –hyvinvointia. (Konu 2002.)

Sosioekonomisella asemalla on suuri vaikutus lasten terveyteen, oppimiskykyyn, käyttäytymiseen sekä syrjäytymiseen. Köyhyys koetaan perheissä eri tavoin. Se, miten lapsi tai vanhempi kokee köyhyyden, on kuitenkin merkittävästi yhteydessä siihen, miten hän kokee oman hyvinvointinsa. (Forssen, Laine & Tähtinen 2002, 90.) Jokaisella perheellä tulisi olla mahdollisuus riittävään toimeentuloon, ruokaan, vaatteisiin ja turvattuun asuntoon sekä turvalliseen asuinympäristöön (THL 2020).

Perheen taloudelliset haasteet kuormittavat perheen arkea. Toimeentulo-ongelmat lisäävät vanhempien ahdistusta, masennusta ja uupumusta, joka vaikuttaa heidän vanhemmuuteensa tehden siitä rankaisevampaa ja vähemmän ohjaavaa. Kaikki tämä vaikuttaa myös lapsen hyvinvointiin. Lisäksi on havaittu, että vanhemmat, joilla on toimeentulo-ongelmia, pitävät hyväksyttävämpänä lasten lievää kurittamista. (Salmi, Närvi, Lammi-Taskula 2016, 37-41.)

Perheen taloudelliset vaikeudet huolestuttavat usein myös lapsia. Pohjoismaisessa kasvuverkostoprojektissa perheen talous huolestutti 31 % 10-vuotiaista suomalaisista. Vanhemman työttömyys huolestutti noin joka kolmatta. Erityisen paljon huolta kotiasioista, kuten perheen raha-asioista, kokivat vetäytyviksi luokitellut lapset. (Pölkki 2001, 134-137.) Siinä, missä lapset kantavat huolta perheen taloudellisista vaikeuksista kantavat vähävaraiset vanhemmat myös huolta lapsistaan. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen lapsiperheiden hyvinvointia koskevassa kyselyssä (2012) selvisi, että huonosti toimeentulevilla vanhemmilla oli muita enemmän huolta lapsistaan. Huolta aiheutti sekä lapsen fyysinen terveys, että elämäntavat, tunne-elämä, sosiaaliset suhteet ja käyttäytyminen. (THL 2020.) Huonosti toimeentulevissa perheissä vanhemmilla on muita enemmän huolta myös lapsen oppimisesta (Salmi ym 2016, 37-41).

Nykylapsuudesta on tullut entistä kulutuskeskeisempää. Lapset ovat markkinoinnin keskeisenä kohderyhmänä. (Hakovirta & Rantalaiho 2012.) Tavaroiden omistamisella on kasvava merkitys lasten ja nuorten identiteettiin sekä itsetunnon kehittymiseen. Kuluttamisesta on tullut yksi hyvinvoinnin mittari: raha ja tavarat vaikuttavat lasten ja nuorten kokemaan hyvinvointiin. Taloudellinen eriarvoisuus ei kuitenkaan näy pelkästään tavaroiden omistamisessa. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 15.) Aiemmissä tutkimuksissa lapset itse havaitsivat taloudellisen eriarvoisuuden tuomia eroja lapsen luonteeseen, olemukseen ja käyttäytymiseen liittyvissä asioissa sekä lasten arjen toiminnoissa, kuten vapaa-ajan vietossa ja koulunkäynnissä. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 57-58.)

1.3. TASA-ARVOINEN PERUSKOULU OPETUSSUUNNITELMAN MUKAAN

Peruskoulun maksuttomuus on yhä harvinaisempaa, sillä kalliit yksityiskoulut ovat yleistyneet jo Euroopassakin (Seppänen & Rinne 2015). Suomessa valtio säätelee

perusopetuksen keskeisiä tavoitteita, sisältöjä ja arvoja. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kirjataan alussa perusopetuksen arvopohja. Perusopetuksen on edistettävä yhteisöllisyyttä, vastuullisuutta sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien kunnioittamista. (POPS 2014, 5.) Tasa-arvo on perusopetuksen arvopohjassa mainittu toisena heti ihmisoikeuksien jälkeen. Tasa-arvo kattaa kaikkien yksilöiden tasa-arvoisen kohtelun iästä, sukupuolesta tai taustasta riippumatta. Koulun toiminta tulee olla täysin tasa-arvoista, eikä syrjintää missään muodossa sallita (POPS 2014). Täydelliseen tasa-arvoon ei kuitenkaan tulla pääsemään, sillä koulumenestys ja kodin pääomat ovat edelleen yhteydessä toisiinsa (Silvennoinen, Kalalahti & Varjo 2008).

Lapsen koulupolku koostuu erilaisista yhteiskunnan tarjoamista koulutusvaiheista, joista ensimmäinen vaihe on varhaiskasvatus. Perusopetuksessa koulun valintaan liittyviä tekijöitä ovat muun muassa kunnan koko ja koulutuspolitiikka. Kouluvalinta määräytyy paikallisesti päätettävien koulutussuunnittelun kautta, jotka kunta määrittää. Lapsen huoltajilla on mahdollisuus valita koulu esimerkiksi erilaisten painotusten kautta, kuten musiikki- tai liikuntaluokat. (Rinne, Haltia, Lempinen & Kaunisto 2018.) Näin ollen kouluvalinta ei ole täysin tasa-arvoinen, vaan siihen vaikuttaa lapsen pärjääminen erityyppisissä pääsykokeissa. Nämä kohdistuvat edelleen kuitenkin vain painotusluokkiin, ja muuten oppilaan koulu määräytyy asuinpaikan perusteella. (Seppänen & Rinne 2015, 24.)

Koulun sijainnista huolimatta koulun tulee tarjota yhdenvertainen arvopohja ja toimintakulttuuri kaikille oppilaille. Koulun sijaitseminen parempituloisella asuinalueella ei tarkoita hyvää toimeentuloa kaikkien lasten perheissä (Seppänen & Rinne 2015). Perusopetuksessa tasa-arvon tavoite ja laaja yhdenvertaisuusperiaate ohjaavat opetuksen kehittämistä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan opetuksen tulee edistää taloudellista, sosiaalista, alueellista ja sukupuolten tasa-arvoa (POPS 2014, 15). Näin ollen myös taloudellista tasa-arvoa tulee edistää kouluissa.

Vaikka perusopetus on kaikille maksutonta, kaikki sen puitteissa tapahtuva toiminta ei välttämättä ole ilmaista. Perusopetuksen yhteydessä voidaan järjestää myös erilaista kerhotoimintaa, kirjastotoimintaa ja muuta opetukseen läheisesti liittyvää toimintaa, kuten juhlia, retkiä, leirikouluja ja opintokäyntejä. (POPS 2014, 41.) Koulun jälkeen tapahtuva toiminta, kuten koulun disco, on usein maksullista. Myös erilaiset retket saattavat aiheuttaa kuluja oppilaiden perheille.

Opetushallitus on syksyllä 2019 päivittänyt ohjetta peruskoulun maksuttomuudesta retkien ja leirikoulujen osalta. Oppilaiden vanhemmille ei saa aiheutua kuluja mistään vuosisuunnitelmaan kuuluvasta opetuksesta. Maksun periminen on laitonta myös silloin, kun oppilaalle on tarjolla vaihtoehtoinen, maksuton vaihtoehto, esimerkiksi liikuntapäivänä. Oppilaat ja heidän vanhempansa voivat edelleen kerätä varoja esimerkiksi retkiä varten, mutta jokaisen oppilaan tulee voida osallistua huolimatta siitä, ovatko hänen vanhempansa osallistuneet varojen keräämiseen. (Opetushallitus 2019.)

Opetussuunnitelmassa mainitaan itsestä huolehtimisen ja arjen taitojen opettamisen alla myös kuluttajataitojen kehittäminen. Oppilaita tulee opastaa omasta taloudesta huolehtimiseen ja sen suunnitteluun. Lisäksi tärkeitä teemoja ovat kuluttajana toimiminen ja mainonnan kriittinen tarkastelu. Oppilaita tulee kannustaa kohtuullisuuteen, jakamiseen ja säästäväisyyteen. Näin oppilaat harjaantuvat kestävän elämäntavan mukaisiin valintoihin ja toimintatapoihin perusopetuksen aikana. (POPS 2014.)

Kuten opetussuunnitelmassa mainitaan, tulee kodin ja koulun välisessä yhteistyössä ottaa huomioon perheiden moninaisuus (POPS 2014, 35). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos toteaa, että parasta eriarvoisuuden ehkäisemistä on perheiden tukeminen. Eriarvoisuuden vähentämiseksi lasten kehitysedellytykset on turvattava kaikissa ympäristöissä, myös koulussa. Erilaiset suojaavat tekijät, kuten myönteiset ihmissuhteet ja onnistumisen kokemukset turvaavat lapsen kasvua. Näitä nimenomaan koulu voi tarjota. (THL 2020.)

1.4. OPETTAJAN AMMATTI-IDENTITEETTI JA ARVOPOHJA

Opettaja työskentelee tietyssä ajassa ja paikassa yhdellä tietyllä sektorilla. Opettajan työtoimien perusteet löytyvät kasvatustieteestä, ja oman valistuneen harkinnan ja kokemuksen tulkinnasta (Laine 2004, 55). Opettajankoulutus ja Valtakunnallinen opetussuunnitelma ohjaavat opettajan ammattia, mutta taustalla vaikuttavat opettajan omat arvot ja kokemukset. Opettajan työtä ja uraa voidaan usein kutsua elämäntyöksi, ja moni tekee pitkän uran jopa samassa työpaikassa (Laine 2004, 55). Opettajan ura on tietynlainen professio ja se kehittyy koko ajan. Ruohotie (2000, 209-210) on kuvannut uran seuraavanlaisesti: "Ura on osaamisen kasvua, mikä ilmenee taitojen ja asiantuntemuksen lisääntymisenä ja vuorovaikutusverkoston kehittymisenä." Uran kasvaessa osaaminen vahvistuu ja kumuloituu.

Opettajan ammatti-identiteetti rakentuu ammatillisen aseman, roolin, tietämyksen ja kokemuksen varaan (Lindqvist 1998, 15). Opettajan ammatin tehtävät rakentuvat paljolti suoraan vuorovaikutukseen, joten persoonan osuus on merkittävä. Opettajan persoonan lisäksi hänen omat arvonsa ohjaavat sitä, mitä hän pitää tärkeänä ja miten hän toimii opettajan työssä. (Tirri 1998, 23–25.) Opettajien työkuormasta puhutaan paljon niin kasvatustieteellisessä keskustelussa kuin mediassakin. Taloudellinen eriarvoisuus koululuokassa ja sen ilmeneminen voi jäädä opettajalta huomioimatta, mikäli hän ei itse pidä sitä tärkeänä.

Vaikka opetuksen tulee pohjautua Valtakunnalliseen ja paikalliseen opetussuunnitelmaan, opettajan työssä ilmenee paljon vuorovaikutustilanteita, joissa toimitaan usein oman arvopohjan mukaan (POPS 2014; Lindqvist 1998). Perusopetuksen opetussuunnitelmaan on kirjattu sen arvopohja, mutta luonnollisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa opettaja saattaa toimia jopa huomaamattaan omien arvojensa ohjaamana. (Tirri 1998.)

Koulussa vallitseva ilmapiiri ja opettajien keskinäinen vuorovaikutus luo myös koulun toimintaa ohjaavia arvoja (Lange, 1998). Usein myös koulun sijainti voi vaikuttaa koulun oman arvomaailman muotoutumiseen. Valtakunnallisen opetussuunnitelman lisäksi koulu toimii paikallisen ja koulun oman opetussuunnitelman puitteissa (POPS 2014, 33). Parempituloisella alueella sijaitseva koulu voi omassa opetussuunnitelmassaan korostaa erilaisia arvoja, kuin koulu, joka sijaitsee vähävaraisella asuinalueella. Tietynlaiset arvot, jotka ohjaavat yksittäisiä vuorovaikutustilanteita voivatkin olla kirjoittamattomia, niin kutsuttuja piiloarvoja. (Lange 1998.)

1.5. TALOUDELLINEN ERIARVOISUUS KOULUSSA

Perusopetuslaissa on määrätty perusopetuksen olevan maksutonta. Maksuttomuus koskee opetuksen lisäksi myös oppikirjoja ja muuta oppimateriaalia sekä työvälineitä ja työaineita. Lisäksi jokaisena koulupäivänä oppilaalle tulee tarjota maksuton kouluruoka. Opetus kattaa myös kaikki koulupäivän aikana järjestettävät ja vuosisuunnitelmaan kirjatut retket, vierailut ja muun koulun ulkopuolella tapahtuvan toiminnan. (Perusopetuslaki 628/1998 31 §.) Koulun toiminta voi joskus tapahtua myös koulupäivän jälkeen ollen vapaaehtoista. Erilaiset discot ja kerhot ovat koulusta riippuen mahdollisia.

Erilaisilla koulussa järjestetyillä tapahtumilla tai varainkeruilla voidaan myös kerätä varoja luokan retkiä varten. Kaikilla oppilailla ei ole välttämättä mahdollisuutta osallistua näihin taloudellisen tilanteen vuoksi, joka asettaa oppilaat epätasa-arvoiseen asemaan. Oppilaidenvälinen taloudellinen eriarvoisuus näkyy koulussa monella tapaa.

Välineet ja varusteet. Vaikka suomalainen peruskoulu onkin kaikille maksuton, jää oppilaiden huoltajien vastuulle hankkia koulussa tarvittavia välineitä, kuten vaatteet ja reppu sekä mahdollisesti joitakin koulutarvikkeita ja urheiluvälineitä. Opetussuunnitelma ei erikseen kirjaa, mitkä kaikki välineet kuuluvat kodin vastuulle (POPS 2014).

Euroopan elinolo -tutkimuksessa (EU-SILC) selvitettiin, mihin lapsiperheiden rahat riittävät. Lähes neljä prosenttia perheistä joutuu tinkimään lapsen vaatteista taloudellisen tilanteen vuoksi. Lähes prosentilla lapsiperheistä ei ollut välttämättä rahaa ostaa lapselle uusia kenkiä, kun niitä tarvittiin. (Karvonen 2016, 55.)

Lapset tietävät taloudellisten erojen olemassaolon. Hakovirran ja Rantalaihon (2012) tekemässä lapsille suunnatussa tutkimuksessa lapset ovat kertoneet taloudellisen eriarvoisuuden näkyvän eniten materiaalisissa tekijöissä, kuten vaatteissa ja tavaroissa. Kyse ei ole pelkästään tavaroiden puuttumisesta, vaan lapset tunnistavat vaatteet ja tavarat vanhoiksi ja ne saattavat olla rikkinäisiä. Lapsen ulkonäkö vaikuttaa tämän asemaan ryhmässä ja erityisesti nuorten keskuudessa muodikkaat vaatteet tuovat hyväksyntää. (Salmivalli 2008.) Hakovirran ja Rantalaihon (2012) tutkimuksessa osa lapsista toi esille, ettei lapsen vaatetus välttämättä kuitenkaan kerro siitä, minkälaisesta perheestä hän tulee. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 57-58.)

Koulumenestys. Suomessa on tutkittu perheen sosioekonomisen aseman yhteyttä lasten koulumenestykseen. Oppilaan sosioekonomisella taustalla on edelleen merkittävä yhteys tämän koulumenestykseen. (Härkönen 2010, 59.) Aiemman tutkimuksen (Järventie & Sauli 2001) pohjalta on havaittu, että hyvässä sosioekonomisessa asemassa olevien perheiden lapset pärjäävät paremmin koulussa. Korkeammista luokista tulevat oppilaat myös jatkavat koulutustaan muita todennäköisemmin (Härkönen 2010, 59). Sen sijaan terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan perheen taloudelliset ongelmat heikentävät oppilaiden mahdollisuuksia saattaa peruskoulu loppuun (THL 2020).

Jorma Kuusinen (1985; 1986; 1992) on tutkinut oppilaiden lahjakkuuden ja sosiaalisen taustan yhteyttä toisiinsa. Kuusisen tekemissä seurantatutkimuksissa on osoitettu, että

koulu ei pysty tasaamaan oppilaiden lähtökohdista johtuvia eroja. Tällaisia eroja ovat oppilaiden valmiudet, tottumukset sekä ajattelu- ja käytöstavat. Lapsi, jolla nämä asiat ovat kunnossa, saa selvän suhteellisen edun kouluun tullessaan. Lasten valmius vastaanottaa tarjolla olevaa oppia ei tarkoita vain oppisisältöjen omaksumista vaan lisäksi sillä on vaikutus myös siihen, miten lapsi kotiutuu koulun toimintatapoihin ja kulttuuriin. (Naumanen & Silvennoinen 2010, 78-79.)

Kaverisuhteet ja kiusaaminen. Köyhyyden on havaittu heikentävän myös lapsen osallistumismahdollisuuksia. Lapsi ei voi perheen taloudellisen tilanteen vuoksi välttämättä viettää vapaa-aikaansa ikätovereiden tapaan tai yhdessä heidän kanssaan (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 15), kun perheellä ei ole varaa maksaa harrastuksista ja muista maksullisista vapaa-ajan vieton tavoista. Köyhyys saattaa aiheuttaa lapselle ulkopuolisuutta ja häpeän tunnetta (THL 2020). Aiemmissa tutkimuksissa (Salmi ym. 2016, 37) onkin todettu perheen taloudellisten haasteiden lisäävän lapsen syrjäytymisriskiä. Sosiaaliset suhteet ovat yksi merkittävimmistä lasten vähävaraisuuden kokemuksiin liittyvistä asioista (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 15). Ridgen (2002) tutkimuksessa vähävaraisista perheistä tulevat lapset kokivat kiusaamista ja sosiaalista eristämistä sekä osattomuutta ja syrjäytymistä (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 14).

2. TUTKIMUSONGELMAT

2.1. Miten oppilaiden perheiden taloudellinen eriarvoisuus näkyy koulussa opettajan näkökulmasta?

Jo ensimmäisissä köyhyystutkimuksissa 1900-luvun alussa köyhyyden on havaittu paikantuvan juuri lapsuuteen (Rowntree 1901), mutta vasta viime vuosikymmeninä lapsinäkökulma on tuotu mukaan köyhyystutkimukseen. Aiempien tutkimusten (Ridge 2002) mukaisen lasten omakokeman köyhyyden myötä on noussut uusi näkökulma taloudellisen eriarvoisuuden tutkimiseen. Lapset ovat keskiössä köyhyyden kokemisessa. Lapsuudesta on tullut entistä kulutuskeskeisempää. Kaikilla ei ole kuitenkaan samanlaisia kulutusmahdollisuuksia, joka asettaa oppilaat eriarvoiseen asemaan myös koulussa. (Hakovirta & Rantalaiho 2012.) Tässä tutkimuksessa halutaan selvittää, miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy koulussa opettajan näkökulmasta. Aiheesta ei ole tehty aiempaa perusteellista tutkimusta. Taloudellinen epätasa-arvo onkin verrattain uusi ilmiö tutkittaessa koulun tasa-arvoista ilmapiiriä, vaikkakin se on kirjattu jo Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2014). Aiemman tutkimuksen (Ridge 2002) perusteella taloudellisen eriarvoisuuden oletetaan olevan yhteydessä myös oppilaiden välisiin kaverisuhteisiin, sillä vähävaraisista perheistä tulevat lapset kokevat kiusaamista ja sosiaalista eristämistä sekä osattomuutta ja syrjäytymistä.

2.2. Mistä koulun toiminnasta oppilaiden huoltajat joutuvat maksamaan?

Tutkimuksessa selvitetään, mistä koulun toiminnasta oppilaiden huoltajat joutuvat opettajan mukaan maksamaan. Maksullinen toiminta voi olla koulupäivän aikaista toimintaa tai koulupäivän jälkeen järjestettävää vapaaehtoista toimintaa.

Vaikka opetushallitus on syksyllä 2019 päivittänyt ohjetta peruskoulun maksuttomuudesta retkien ja leirikoulujen osalta (Opetushallitus 2019), oletetaan koulujen toiminnan olevan silti jonkin verran maksullista, sillä koulupäivän jälkeen voidaan järjestää maksullista toimintaa (POPS 2014). Opetushallituksen ohjeistus on verrattain uusi, joten sen vakiintuminen koulun toimintaan kestää jonkin aikaa.

2.3. Miten opettajat vähentävät taloudellisen eriarvoisuuden näkymistä koulussa?

Peruskoulun on Suomessa toimittava valtakunnallisen opetussuunnitelman mukaan, jolloin koulun toiminnan tulee olla täysin tasa-arvoista, eikä syrjintää missään muodossa sallita. Tasa-arvo kattaa kaikkien yksilöiden tasa-arvoisen kohtelun iästä, sukupuolesta tai taustasta riippumatta, joten taloudelliseen eriarvoisuuteen liittyvät erot ja niiden näkyminen tulisi ottaa huomioon koulussa. (POPS 2014.)

Opettajien tulee noudattaa valtakunnallista opetussuunnitelmaa, jolloin sen arvopohja on oltava opettajilla tiedossa (POPS 2014). Valtakunnallinen opetussuunnitelma ei kuitenkaan määrää opettajia tiettyihin toimiin, ja tutkimuksessa selvitetäänkin, miten opettajat pyrkivät vähentämään taloudellisen eriarvoisuuden näkymistä koulussa. Opettaja on luokkansa asiantuntija ja tietoinen oppilaidensa taustoista ja kotioloista. Opettajan ammattia ohjaavat hänen omat arvonsa (Lindqvist 1998).

3. TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimus oli kvalitatiivinen kyselytutkimus, jonka tarkoituksena oli selvittää, miten oppilaiden välinen taloudellinen eriarvoisuus näkyy koulussa opettajan näkökulmasta. Tutkimuksessa kartoitettiin, miten paljon kouluissa järjestetään maksullista toimintaa. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin luokanopettajien keinoja oppilaiden taloudellisen eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi.

3.1. Tutkimusjoukko

Tutkimus oli suunnattu alakoulun (1.-6. -luokan) luokanopettajille, jotka valittiin satunnaisotannalla. Vastauksia kyselyyn saatiin 52. Vastaajista suurin osa (96 %, n = 50) oli naisia. Miehiä tutkimukseen osallistui vain kaksi (4 %). Tutkittavilta kysyttiin taustatietoina heidän ikäänsä, koulutusta ja opettajan työkokemusta vuosina. Suurin osa (37 %, n = 19) vastaajista oli iältään alle 30-vuotiaita. Taulukossa 1 on esitetty vastaajien ikäjakauma.

TAULUKKO 1. Tutkimusjoukon ikäjakauma

ikä	n	%
alle 30-vuotias	19	37
31–40-vuotias	15	29
41–50 vuotias	10	19
51–60-vuotias	7	13
yli 60-vuotias	1	2

Luokanopettajankoulutuksen tutkinnokseen ilmoitti 45 vastaajaa (87 %). Seitsemän vastaajaa (13 %) valitsi vaihtoehdon “Muu, mikä?”. Heistä neljä vastasi aineenopettajan tutkinnokseen. Kaksi vastaajista oli erityisluokanopettajia ja yksi vastasi koulutuksensa olevan “oppikoulu”.

Suuri osa vastaajista oli toiminut opettajana vasta vähän aikaa. Jopa 40 % vastaajista ilmoitti toimineensa opettajana vasta 0–2 vuotta. Opettajan työkokemusta 11–20 vuotta oli vastaajista neljänneksellä (25 %, n = 13). Tutkimusjoukko koostui sekä työuransa juuri aloittaneista, että jo toistakymmentä vuotta opettajan työssä olevista luokanopettajista. Taulukossa 2 on esitetty vastaajien työkokemus opettajana tarkemmin.

TAULUKKO 2. Tutkimusjoukon työkokemus opettajana

Opettajan työkokemus vuosina	n	%
0–2 vuotta	21	40
3–5 vuotta	5	10
6–10 vuotta	4	8
11–20 vuotta	13	25
yli 20 vuotta	9	17

Kyselylomake sisälsi myös tarkentavia kysymyksiä kouluista, joissa vastaajat työskentelivät. Kartoitimme kysymyksillä koulun kokoa ja koulun sijainnin asuinalueen varallisuutta. Vastanneista kuusi (12 %) työskenteli pienessä, alle 100 oppilaan koulussa. Vastaajista 14 (27 %) työskenteli 100-300 oppilaan koulussa. Eniten vastaajia (36 %, n = 19) työskenteli keskiuudessa, 301–500 oppilaan koulussa. Vastaajista 10 (19 %) oli valinnut koulun kooksi 501-700 oppilasta ja 3 vastaajaa (6 %) työskenteli yli 700 oppilaan koulussa. Tutkimuksessa oli mukana siis kaikenkokoisia kouluja, mutta pääasiassa koulut olivat alle 700 oppilaan kouluja (82 %).

Kysymyksessä asuinalueen varallisuudesta, jolla koulu sijaitti, oli neljä vastausvaihtoehtoa: “vähävarainen”, “neutraali”, “hyvin toimeentuleva” ja “en osaa sanoa”. Hieman reilu puolet vastaajista (56 %, n = 29) valitsi vaihtoehdon “neutraali”. Vähävaraisen alueen oli valinnut vastaajista neljännes (25 %, n = 13) ja hyvin toimeentulevan alueen vastaajista 7 (13 %). Loput 3 vastaajaa (6 %) oli valinnut vaihtoehdon “en osaa sanoa”. Tutkittavat työskentelivät siis erilaisilla asuinalueilla, ja tutkimukseen saatiin näkökulma sekä “neutraalilta” asuinalueelta että hyvin toimeentulevalta ja vähävaraiselta asuinalueelta.

Lisäksi kysyttiin luokka-astetta, jota opettaja opettaa tällä hetkellä. Vastaajat jakautuivat melko tasaisesti kullekin luokka-asteelle. Eniten vastaajia oli ensimmäisellä luokalla (21 %, n = 11) ja vähiten viidennellä ja kuudennella luokalla, joissa molemmissa opetti 7 (14 %) vastaajista. Taulukossa 3 on esitetty opettajien jakautuminen kullekin luokka-asteelle.

TAULUKKO 3. Luokka-asteet, joilla vastaajat työskentelevät

luokka-aste, jolla opetat	n	%
1. luokka	11	21
2. luokka	9	17
3. luokka	8	15
4. luokka	10	19
5. luokka	7	14
6. luokka	7	14

3.2. Kyselylomake

Tutkimuksen aineisto kerättiin tutkijoiden laatimalla puolistrukturoidulla Webropol -verkkokyselyn avulla. Haastatteluiden sijaan päädyttiin verkkokyselyyn, jonka vahvuutena nähtiin mahdollisuus saada laajempi aineisto. Lisäksi verkkokyselyn avulla on mahdollista saada tutkittavia ympäri Suomea. Verkkokyselyn uskottiin olevan opettajille myös matalampi kynnyks osallistua, kun ei tarvitse järjestää aikaa haastatteluun, vaan kyselyn voi tehdä, kun itselle parhaiten sopii.

Tutkijat laativat kyselylomakkeen (liite 1) itse käyttäen apunaan aikaisempaa teoriaa ja tutkimusta. Aiemman lasten taloudellista eriarvoisuutta käsittelevän tutkimuksen (Hakovirta & Rantalaiho 2012) perusteella esiin nousseita teemoja käytettiin kyselylomakkeessa. Kyselylomake laadittiin tieteellisen kirjoittamisen teorioiden avulla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 195). Verkkokyselyn heikkoutena voidaan pitää sitä, ettei voida olla varmoja vastaajien rehellisyydestä ja toisaalta vastaukset voivat olla

myös suppeita, kun ei ole mahdollista esittää tarkentavia kysymyksiä. Vastaajien anonymiteetti turvattiin, sillä kyselylomakkeessa ei kysytty vastaajan henkilötietoja.

Kyselylomake sisälsi 17 kysymystä, joista neljä tuli esiin vain, mikäli vastaaja oli vastannut edelliseen kysymykseen tietyn vastausvaihtoehdon. Näitä kysymyksiä olivat “Miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy luokassasi?”, “Onko kaikilla oppilailasi kaikki kodin vastuulla olevat koulussa tarvittavat välineet ja varusteet?”, “Miten taloudellinen eriarvoisuus muokkaa luokassasi olevia kaverisuhteita?” ja “Minkälaista kiusaamista olet havainnut?”. Kaikki nämä neljä täydentävää lisäkysymystä olivat avoimia. Kysely sisälsi taustatietojen lisäksi yhteensä kymmenen monivalintakysymystä ja seitsemän avointa kysymystä. Aiemman tutkimuksen (Hakovirta & Rantalaiho 2012) pohjalta nousseita teemoja kuten lasten sosiaaliset suhteet ja pukeutuminen nostettiin kyselylomakkeeseen, ja niitä selvitettiin kysymyksillä 8–13. Kysymyksillä 1, 2 sekä 8–17 selvitettiin opettajien omaa suhtautumista oppilaiden välisiin taloudellisiin eroihin. Kysymyksillä 3–7 selvitettiin, järjestetäänkö koulussa maksullista toimintaa ja mistä toiminnasta oppilaiden huoltajat joutuvat maksamaan.

Kyselylomake esiteltiin kahdella eri-ikäisellä luokanopettajalla, jotka vastasivat kyselylomakkeeseen. Kyselylomake oli tällöin jo lopullisessa muodossa, ja esiteltäjät vastasivat siihen samalla tavalla kuin tutkimusjoukko. Esiteltäjiltä saatiin varmuus kyselylomakkeen selkeydestä, eikä siihen tarvinnut tehdä muutoksia esiteltäjänsä perusteella.

3.3. Tiedonkeruun suorittaminen

Aineisto kerättiin tammikuussa 2020. Linkki kyselylomakkeeseen julkaistiin kaksi kertaa opettajille suunnatussa suljetussa “Alakoulun aarreaitta” -Facebook -ryhmässä, jonne on hakeutunut opettajia ja opettajaksi opiskelevia. Linkin oheen laadittiin saateteksti (liite 2), josta kävi ilmi kyselyn tarkoitus ja anonymiteetti vastaamista koskien. Ryhmässä on reilut 35 000 jäsentä, jolloin taustakysymyksistä huolimatta vastaajien tunnistaminen oli täysin mahdotonta.

Ensimmäinen aineistonkeruu suoritettiin vuoden 2020 alussa, tammikuun toisella viikolla. Viikon aikana vastauksia kertyi 31. Kysely laitettiin ryhmään vielä uudelleen viikko ensimmäisen aineistonkeruun jälkeen. Saatetekstiin lisättiin kiitokset jo

osallistuneille, jotta jäsenet ymmärsivät, että kyseessä oli sama tutkimus kuin aikaisemmin. Toisella kerralla vastauksia kertyi 21. Vastauksia toisen aineistonkeruun jälkeen oli yhteensä 52, jonka jälkeen kysely suljettiin.

3.4. Aineistonkäsittely

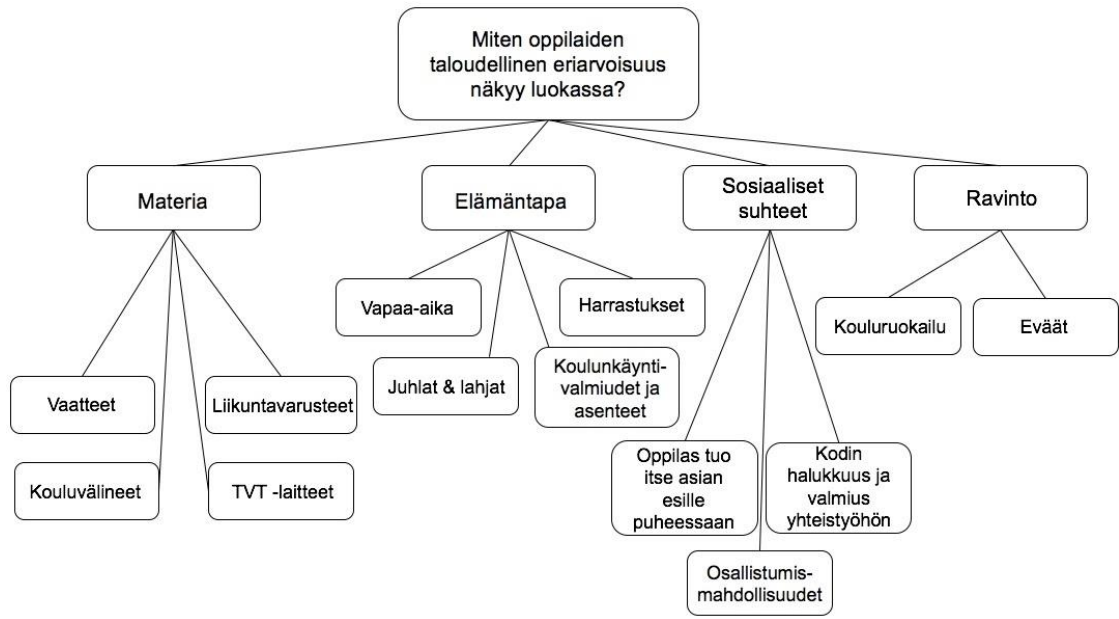
Saatu aineisto käsiteltiin täysin anonymisti ja luottamuksellisesti. Tutkimusaineisto säilytettiin salasanojen takana, etteivät ulkopuoliset päässeet siihen käsiksi. Tutkimusaineisto tulostettiin paperisena ja tulostetut versiot säilytettiin erillisessä kansiossa, johon ulkopuolisilla ei ollut pääsyä. Aineiston ollessa Webropol -ohjelmassa, sitä ei tarvinnut litteroida.

Aineistonkäsittely aloitettiin tulostamalla tutkimusaineisto, jolloin sitä oli helpompi lähteä analysoimaan. Vastajaat numeroitiin satunnaisesti. Aineistoon tutustuttiin lukemalla vastaukset aluksi huolella läpi. Tämän jälkeen niistä merkittiin tutkimuksen kannalta oleellinen sisältö. Monivalintakysymykset siirrettiin SPSS-tilastointiohjelmaan niiden käsittelyä varten.

Avoimia kysymyksiä analysoitiin teemoittelemalla ja luokittelemalla. Luokittelun apuna käytettiin taulukointia (ks. Taulukko 4). Aineistosta kerättiin tutkimuskysymysten kannalta merkittäviä ilmauksia. Vastauksia kysymykseen “millä tavoin oppilaiden taloudellinen eriarvoisuus näkyy luokassasi?” värikoodattiin esille nousseiden teemojen mukaan eri väreillä. Alkuperäiset ilmaisut koottiin taulukkoon, jonka jälkeen ne pelkistettiin yksinkertaisemmiksi. Pelkistetyt ilmaukset koottiin teemoiksi. Saaduista teemoista yhdistettiin vielä suurempia yläkategorioita. Taulukossa 4 on esitetty esimerkki aineiston analysoinnista. Samanlainen analysointi tehtiin myös tutkimuskysymysten “Mistä koulun toiminnasta oppilaiden huoltajat joutuvat maksamaan?”, “Minkälaisia konkreettisia asioita opettaja voi tehdä taloudellisen eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi” ja “Miten opettaja voi tukea vähävaraisesta perheestä tulevaa lasta?”. Avoimiin kysymyksiin koskien kaverisuhteita ja kiusaamista saimme niin vähän vastauksia, ettemme lähteneet luokittelemaan ja teemoittelemaan niitä, vaan alleviivasimme tulosten kannalta merkittävät kohdat. Kullekin tutkimusongelmalle muodostettiin oma analyysirunko vastauksissa esille tulleista teemoista (ks. kuvio 1).

TAULUKKO 4. Esimerkki aineiston teemoittelusta

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus	Pelkistetyt ilmaukset kokoava alustava teema	Yläkategoria
“Perheen vähävaraisuus näkyy rikkinäisinä vaatteina ja heikkoina ulkovaatteina. Parempituloisten perheiden lapsilla todella hyvät säänkestävät vaatteet. ”	Rikkinäisinä vaatteina ja heikkoina ulkovaatteina	Vaatteet	Materia
“Esim. Ruokailussa maanantaisin ja perjantaisin (tai joillain oppilailta kun on vuoroviikoin niin joka toinen viikko tms) näkyy suurina ruokamäärinä se, että viikonloppuna kotona ei saa tarpeeksi ruokaa.”	Näky ruokailussa suurina ruokamäärinä, ettei viikonloppuna kotona saa tarpeeksi ruokaa	Kouluruokailu Vapaa-aika	Ravinto Elämäntapa
“Lomien jälkeen kertomukset siitä miten loma on vietetty eroavat rajusti toisistaan”	Kertomukset loman vietosta eroavat toisistaan		

KUVIO 1. Esimerkki analyysirungosta

4. TULOKSET

4.1. Oppilaiden taloudellinen eriarvoisuus koulussa opettajan näkökulmasta

Tutkittavista 60 % (n = 31) koki, että taloudellinen eriarvoisuus näkyy luokassa. Tutkittavista 36 % (n = 19) oli sitä mieltä, että taloudellista eriarvoisuutta ei näy omassa luokassa. Kaksi vastaajista (4 %) valitsi vaihtoehdon “en osaa sanoa”.

Taloudellista eriarvoisuutta näkyi ylemmillä luokilla (luokat 4-6) enemmän kuin alemmilla luokilla (luokat 1-3). Taulukossa 4 on esitetty tarkemmin, miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy eri luokka-asteilla. Luokilla 1-3 opettavista vastaajista noin puolet (n = 13) olivat sitä mieltä, että taloudellinen eriarvoisuus näkyy luokassa ja noin puolet (n = 14) vastaavasti sitä mieltä, että se ei näy. Luokilla 4-6 vastaajat olivat useammin sitä mieltä, että taloudellinen eriarvoisuus näkyy luokassa (n = 18). Vain viisi ylemmillä luokilla opettavaa vastaajaa oli sitä mieltä, että taloudellinen eriarvoisuus ei näy luokassa. Yksi 2. ja yksi 5. luokan opettaja vastasi kysymykseen taloudellisen eriarvoisuuden näkymisestä vaihtoehdon “en osaa sanoa”.

TAULUKKO 5. Taloudellisen eriarvoisuuden näkyminen eri luokka-asteilla

Näkyykö oppilaiden taloudellinen eriarvoisuus luokassasi?	1. luokka	2. luokka	3. luokka	4. luokka	5. luokka	6. luokka	Kaikki
Kyllä	5	4	4	7	5	6	31
Ei	6	4	4	3	1	1	19
Yhteensä	11	8	8	10	6	7	50

Tutkittavilta kysyttiin, minkälaisella asuinalueella koulu sijaitsee. Vaihtoehtoina olivat vähävarainen, neutraali, hyvin toimeentuleva sekä “en osaa sanoa”. Taulukossa 6 on esitetty, miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy eri asuinalueilla. Vähävaraisilla ja hyvin

toimeentulevilla asuinalueilla sijaitsevien koulujen opettajat olivat useammin sitä mieltä, että taloudellinen eriarvoisuus näkyy luokassa. Neutraalilla asuinalueella sijaitsevien koulujen osalta vastaukset jakautuivat melko tasaisesti. Kolme opettajista ei osannut vastata kysymykseen asuinalueen varallisuudesta. Heistä yksi oli sitä mieltä, että taloudellinen eriarvoisuus näkyy luokassa ja kaksi vastaavasti sitä mieltä, että ei näy. Opettajista, jotka vastasivat “en osaa sanoa” kysymykseen oppilaiden taloudellisen eriarvoisuuden näkymisestä (n = 2) toinen opetti vähävaraisella asuinalueella ja toinen neutraalilla asuinalueella sijaitsevassa koulussa.

TAULUKKO 6. Taloudellisen eriarvoisuuden näkyminen asuinalueittain

Näkykö oppilaiden taloudellinen eriarvoisuus luokassasi?	Asuinalue			
	Vähävarainen	Neutraali	Hyvin toimeentuleva	Kaikki
Kyllä	9 (75 %)	15 (54 %)	6 (86 %)	30
Ei	3 (25 %)	13 (46 %)	1 (14 %)	17
Yhteensä	12 (100 %)	28 (100 %)	7 (100 %)	47

Tutkittaville, jotka kokivat, että taloudellinen eriarvoisuus näkyy luokassa, eli vastasivat kysymykseen taloudellisen eriarvoisuuden näkymisestä kyllä, aukesi avoin kysymys “Millä tavoin oppilaiden taloudellinen eriarvoisuus näkyy luokassasi?”. Kaksi tutkittavaa, jotka vastasivat kysymykseen kyllä, eivät kuitenkaan vastanneet avoimeen kysymykseen. Vastauksia kysymykseen tuli yhteensä 29. Lisäksi vastausten joukossa oli yksi vastaus “Tiedän vain asian. Ei se näy”.

Saadut vastaukset teemoiteltiin ja luokiteltiin yläkategorioihin, joita olivat materia, elämäntapa, sosiaaliset suhteet sekä ravinto. Kaikkein eniten mainintoja (n = 24) sai **materiaan** liittyvät asiat, joiksi lukeutui oppilaiden vaatteet, liikuntavarusteet, kouluvälineet sekä oppilaiden TVT -laitteet. Alla on esitetty muutama esimerkki siitä, miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy oppilaiden omistamissa asioissa.

Oppimisvälineissä kuten kynäpenaalit, kynien ja kumien määrä, erikoiskynät, reppu, liikuntavaatteet, kännykät, vaatetus, urheiluvälineet -- (Opettaja 18)

Perheen vähävaraisuus näkyy rikkinäisinä vaatteina ja heikkoina ulkovaatteina. Parempituloisten perheiden lapsilla todella hyvät säänkestävät vaatteet. Tietokonetta vaativia tehtäviä ei voi antaa läksyksi, kun kaikkien kotona ei sitä ole. -- (Opettaja 11)

-- Liikuntavälineet, esim. Ulkohousut, sukset ja luistimet on saatu halvalla kirpparilta ja niistä voi puuttua esim. siteet tai jokin muu tärkeä juttu. Mukana ne kyllä ovat olleet kaikilla. Toisilla lapsilla merkkivaatteita, toisilla aina samat likaisena. (Opettaja 12)

-- Köyhimmillä on vain yhdet kengät ja pari paitaa. (Opettaja 9)

Kyselylomakkeen kysymyksillä 15 ja 16 (ks. liite 1) kysyttiin tarkemmin oppilaiden välineisiin ja varusteisiin liittyvistä asioista. Kuten edellä todettiin, materiaan liittyvät asiat nousivat useimmin esille opettajien vastauksissa kysymykseen eriarvoisuuden näkymisestä. Opettajilta kysyttiin, onko kaikilla luokan oppilailla kaikki koulussa tarvittavat välineet ja varusteet. Opettajista 69 % (n = 36) kertoi, että kaikilla luokan oppilailla ei ole kaikkia kodin vastuulla olevia, koulussa tarvittavia välineitä ja varusteita.

Tutkimuksessa kysyttiin, miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy oppilaiden varusteissa ja niiden puutteessa. Vastauksia kysymykseen saatiin 38. Useimmin mainittuja asioita olivat luistimien ja suksien puute. Vaatteet ja varusteet olivat väärän kokoisia, likaisia ja rikkinäisiä tai ne puuttuivat kokonaan.

Lähinnä vaatetuksen ja jalkineiden kohdalla. Ne eivät ole aina ihan sopivia tai tarkoituksenmukaisia. Päällä on se mitä on edullisesti löytynyt. Onneksi lämmintä ja puhdasta kuitenkin! (Opettaja 10)

Pieneksi jääneet tai rikkinäiset vaatteet, ei vaihtovaatteita, aina samat vaatteet päällä koulussa. Jos joskus uudet vaatteet -> aivan liian iso "kasvunvara". Lahkeet 20 cm yli jaloista, housut eivät kunnolla pysy päällä. -- (Opettaja 46)

Vastaajat toivat vastauksissaan esille, ettei välineiden ja varusteiden puute aina johdu perheen taloudellisesta tilanteesta. Niiden puuttumiseen voivat vaikuttaa myös muun muassa elämänhallinta, kulttuurierot ja asenne.

Ajoittain epäilen muutaman oppilaan kotona olevan haasteita, mutten ole varma, ovatko ne enemmän taloudellisia vai elämönhallinnallisia. (Opettaja 16)

-- Varusteiden puute ei ehkä johdu vähävaraisuudesta vaan ehkä kodin kyvystä hoitaa asioita -- (Opettaja 7)

Ei rahasta kiinni, vaan tahdosta (Opettaja 27)

Kaikilla ei ole luistimia tai suksia, mutta suurin osa näistä perheistä ei ehkä vain ole viitsinyt hankkia, kun ei pidä asiaa tärkeänä ja ne saa koululta tarvittaessa lainaksi. (Opettaja 19)

Se voi johtua kylläkin myös kulttuurieroista sekä perheen tavoista (esim. ei luistella tai hiihdetä). (Opettaja 38)

Monet vastaajista kertoivat myös, että kotiin ei voi antaa tehtäviä, jotka vaativat TVT -laitteiden käyttöä, koska kaikkien kotoa niitä ei löydy. Osa vastaajista oli rajoittanut oppilaiden puhelimien, lelujen ja muiden asioiden tuomista kouluun, jotta eriarvoisuutta niiden suhteen ei syntyisi. Perinteisissä, välttämättömissä kouluvälineissäkin eriarvoisuus toki näyttäytyy. Siinä, missä toisilla on kalliita erikoiskyniä, joku käyttää ilmaiseksi saatuja lyijykyniä.

Oppilas käyttää Ikean kyniä (Opettaja 46)

Materiaan liittyvien asioiden jälkeen toiseksi eniten mainintoja (n = 19) sai **elämäntapaan** liittyvät asiat, joita olivat erilaiset vapaa-ajan viettotavat, harrastukset sekä juhlat ja lahjat. Lisäksi yhdessä vastauksessa mainittiin myös koulunkäyntivalmiudet ja asenteet, jotka sijoitettiin elämäntapa käsitteen alle. Joka kolmas vastaajista mainitsi, että oppilaiden välinen taloudellinen eriarvoisuus näkyy oppilaiden erilaisina vapaa-ajan vieton tapoina. Siinä, missä muut matkustavat ulkomaille joka lomalla, osa oppilaista ei ole koskaan käynyt edes elokuvissa. Vähävaraisista perheistä tulevilla lapsilla ei ollut harrastuksia, kuten parempituloisilla.

-- Lomien jälkeen kertomukset siitä miten loma on vietetty eroavat rajusti toisistaan -- (Opettaja 35)

Osa käy ulkomaanmatkoilla kouluaikaan, osa ei ole käynyt edes elokuvissa -- (Opettaja 9)

Osa oppilaista viettää kaikki lomat kotona puhelimen/TV:n ääressä. Osalla perheistä ei ole varaa joulu/syntymäpäivälahjoihin lapsille. -- (Opettaja 43)

Sosiaalsiin suhteisiin luokiteltuja asioita mainittiin seitsemän vastaajan vastauksissa. Vastauksissa mainittiin, että taloudellinen eriarvoisuus tulee esille oppilaiden puheissa (n = 6). Oppilas tuo itse perheen huonon taloudellisen tilanteen esille kertomalla esimerkiksi, ettei heillä ole varaa johonkin asiaan.

Eräs oppilas tuo itse esille erilaisissa tilanteissa, ettei heillä ole varaa tiettyihin asioihin (Opettaja 17)

-- Välillä myös puheessa: sanotaan suoraan "meillä ei oo varaa tehdä lomalla mitään" -- (Opettaja 2)

Yksi lapsista puhuu perheensä vähävaraisuudesta ja kantaa huolta vanhempien toimeentulosta. Muilla on parempi tilanne ja isolla osalla erittäinkin. (Opettaja 10)

Yhdessä vastauksessa mainittiin, ettei vähävaraisesta perheestä tuleva oppilas saa ikinä rahaa osallistuakseen koulussa järjestettävään vapaaehtoiseen toimintaan, kuten herkkukahvilaan. Lisäksi yhden kerran oli mainittu, että taloudellinen eriarvoisuus näkyy kodin halukkuuteena ja valmiutena yhteistyöhön opettajan kanssa.

Kyselylomakkeen kysymyksillä 17-20 (ks. liite 1) selvitettiin, onko oppilaiden taloudellinen eriarvoisuus yhteydessä oppilaiden välisiin kaverisuhteisiin ja koulukiusaamiseen opettajan näkökulmasta, ja jos on, niin millä tavoin. Taloudellinen eriarvoisuus ei Opettajien mukaan juurikaan muokannut oppilaiden välisiä kaverisuhteita. Vain joka kymmenes opettaja (10 %, n = 5) oli sitä mieltä, että taloudellinen eriarvoisuus muokkaa luokassa olevia ystävyysuhteita. Tosin noin joka viides (21 %, n = 11) vastaajista vastasi kysymykseen kaverisuhteista vaihtoehdon "en osaa sanoa".

Mikäli tutkittava koki, että taloudellinen eriarvoisuus muokkaa luokassa olevia kaverisuhteita, eli vastasi kysymykseen 17 "Muokkaako taloudellinen eriarvoisuus luokassasi olevia kaverisuhteita" vaihtoehdon kyllä, aukesi avoin tarkentava kysymys. Kysymyksessä haluttiin tietää, miten taloudellinen eriarvoisuus muokkaa luokan kaverisuhteita. Tähän kysymykseen saatiin vain neljä vastausta, mutta vastaukset sisälsivät mielenkiintoisia havaintoja. Kahdessa vastauksessa esiin tuli oppilaiden

yhteiset harrastukset ja kiinnostuksen kohteet. Yhdessä vastauksessa oli esitetty melko kärkevästi, että ”rikkaat” lapset eivät ole tekemisissä ”köyhien” kanssa.

Ne lapset joilla varaa harrastaa, harrastavat ja kaverisuhteet tiivistyvät. Kuka ei harrasta mitään, jää ulkopuolelle porukasta pitkällä tähtäimellä. Asutaan kuitenkin kohtuu pienellä paikkakunnalla, jossa todella tiiviit harrastuspiirit. (Opettaja 40)

Rikkaat lapset eivät ole tekemisissä ”köyhien” kanssa. (Opettaja 29)

Vaikka joissain tapauksissa vähävaraiset lapset toivat perheen vähävaraisuuden itse esille koulussa, tuli vastauksissa ilmi myös tapauksia, jossa oppilaat pyrkivät ”piilottamaan” vähävaraisuutta. Myös opettajat pyrkivät joissain tapauksissa pimentämään oppilaiden välistä eriarvoisuutta.

Osalla ei ole kännykässä nettiä, kuuntelevat kuulokkeilla tyhjää, etteivät kaverit tajua (Opettaja 28)

Taloudellisesta eriarvoisuudesta johtuvaa kiusaamista oli havainnut opettajista vain kaksi. Opettajista 90 % (n = 47) ei ollut havainnut taloudellisesta eriarvoisuudesta johtuvaa kiusaamista. Kolme opettajaa valitsi vaihtoehdon ”en osaa sanoa”. Tarkentava kysymys ”Minkälaista kiusaamista olet havainnut?” aukesi vastaajista niille, jotka vastasivat havainneensa kiusaamista taloudellisen eriarvoisuuden vuoksi. Avoimeen kysymykseen vastasi vain toinen vastaajista, joka kiusaamista oli havainnut. Vastauksesta kävi ilmi, että kiusaaminen on lähinnä poikien välillä tapahtuvaa pelikonsolien merkkien ja pelien vertailua ja paremmuudesta kinastelua.

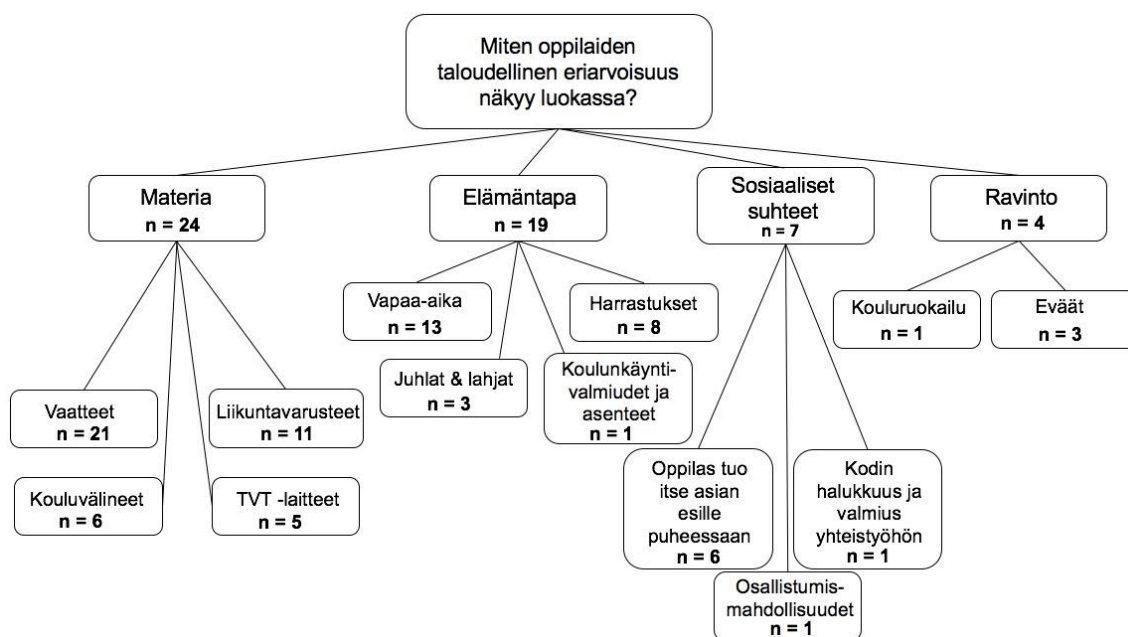
Kysely pelikonsolien merkkejä ja pelejä. Annettu ymmärtää, että joku on huonompi kuin toinen. Mainittava on, että tätä olen kuullut vain poikien tekevän. (Opettaja 51)

Materiaan, elämäntavan ja sosiaalisten suhteiden lisäksi taloudellinen eriarvoisuus näkyi myös **ravintoon** liittyvissä asioissa, joita oli mainittu neljän opettajan vastauksessa. Vastauksissa mainittiin sekä suuret ruokamäärät kouluruokailussa että eväiden puute silloin, kun eväät pitäisi olla.

-- Jos saa ottaa eväät kouluun, osalla ei ole ja kertovat, ettei kotona ollut mitään mitä ottaa. (Opettaja 35)

Esim. ruokailussa maanantaisin ja perjantaisin (tai joillain oppilailta kun on vuoroviikoin niin joka toinen viikko tms) näkyy suurina ruokamäärinä se, että viikonloppuna kotona ei saa tarpeeksi ruokaa. -- (Opettaja 12)

Yksi vastaajista oli todennut kysymykseen taloudellisen eriarvoisuuden näkymisestä lyhyesti vain “Rikkaat vs. Varattomat”. Kuviossa 2 on esitetty vastauksissa esille tulleet teemat ja mainintojen lukumäärä.

KUVIO 2. Asiat, joissa taloudellinen eriarvoisuus näkyy ja vastausten lukumäärät

4.2. Koulussa järjestettävä maksullinen toiminta

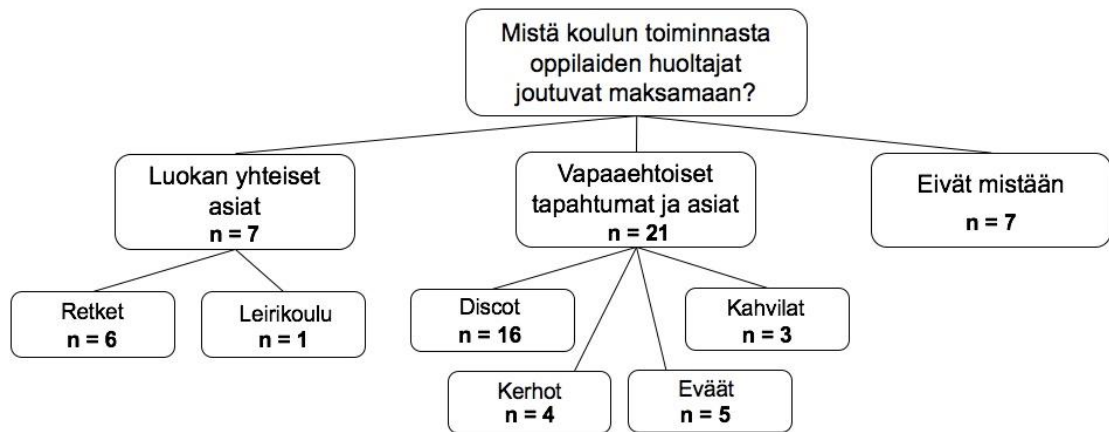
Maksullista koulupäivän aikaista toimintaa järjestettiin noin joka viidennen (21 %, n = 11) vastaajan koulussa. Koulupäivän aikaista toimintaa ovat esimerkiksi retket ja liikuntapäivät. Koulupäivän jälkeinen maksullinen toiminta, esimerkiksi discot ja kerhot, olivat huomattavasti yleisempiä. Vastaajista hieman yli puolet (58 %, n = 30) kertoi, että koulussa järjestetään maksullista toimintaa koulupäivien jälkeen.

Tutkimuksessa selvitettiin, mistä koulun toiminnasta oppilaiden huoltajat joutuvat maksamaan. Kysymys ei ollut pakollinen, vaan se oli suunnattu niille, joiden koulussa maksullista toimintaa järjestetään. Vastauksia kysymykseen saatiin yhteensä 42.

Kysymykseen vastanneista kahdeksan (17 %) vastasi, ettei vanhemmat joudu maksamaan mistään.

Eivät mistään. Koulussamme pidetään huolta siitä, että koulun toiminnan pitää olla maksutonta. (Opettaja 35)

Vastauksissa nousi esille koko luokan yhteisiä asioita, kuten luokkaretket ja leirikoulu. Liikuntapäivistä mainittiin kolmessa vastauksessa, joissa tuotiin ilmi, että aiemmin liikuntapäivissä on ollut myös maksullisia vaihtoehtoja. Maksullisista vaihtoehtoista on kuitenkin luovuttu opetushallituksen uusien linjausten myötä. Enemmän vastauksissa näkyi kuitenkin vapaaehtoinen toiminta, kuten discot, kerhot sekä kahvilat. Kaikki esille nousseet asiat ja mainintojen lukumäärät on esitetty kuviossa 3.

KUVIO 3. Koulun toiminta, josta huoltajat joutuvat maksamaan ja vastausten lukumäärät

Kuudessa vastauksessa nousi esille, että maksut ovat vapaaehtoisia. Tämä tarkoittaa sitä, että perheet voivat rahoittaa retkiä vapaaehtoisesti, mutta jokainen oppilas saa joka tapauksessa osallistua huolimatta siitä, ovatko hänen vanhempansa osallistuneet maksuihin. Tällöin toimitaan, kuten opetushallituksen uusimmassa ohjeistuksessa ohjeistetaan. Kaikki kerätyt varat käytetään niin, että jokainen oppilas voi osallistua, huolimatta siitä, ovatko hänen huoltajansa osallistuneet varainkeruuseen. (Opetushallitus 2019) Vastauksissa mainittiin 11 kertaa, että luokat keräävät yhdessä rahaa retkiä varten, esimerkiksi järjestämällä discoja ja herkkukahviloita. Vastauksissa tuli ilmi, että on nähtävissä perheitä, jotka eivät osallistu koskaan yhteiseen rahankeruuseen ja vastaavasti

perheitä, jotka osallistuvat aina. Joissain kouluissa discoja ja muita tempauksia järjesti koulun vanhempainyhdistys.

Huoltajilla on mahdollisuus lahjoittaa pieniä summia luokan retkikassaan. Osallistuminen vapaaehtoista eikä osallistumatta jättäminen estä lapsen osallistumista. Vanhempainyhdistys järjestää varainkeruuta erilaisin tempauksin ja hankkii joskus extravälaineitä ja elämyksiä lapsille. (Opettaja 10)

Kukaan ei joudu maksamaan väkipakolla, vaan usein muut maksavat anonyyminä yhteisesti muidenkin osiot. Eli idea on että kaikille on yhteinen rahoitus tai sitten maksullista tekemistä ei järjestetä. Vanhemmat ovat halunneet maksaa mieluummin yhden, kahden tai esim. kolmen oppilaan suuruiset maksut kuin jättää maksullisen tilaisuuden käyttämättä. Eli ovat itse ehdottaneet ja ilmaisseet halukkuutensa maksaa myös muiden osuuksia. (Opettaja 18)

Ei ole velvoitetta maksaa. Voi olla esim. keilausta, jonka maksu 3 euroa ja jos huoltajilta ei tule maksua, niin koulu maksaa. (Opettaja 37)

-- Ei velvoita ketään osallistumaan, mutta on nähtävissä perheitä, jotka osallistuvat aina ja perheitä, jotka eivät osallistu koskaan. Kuitenkin kaikki lapset pääsevät retkille -- (Opettaja 51)

Kyselylomakkeen kysymyksellä 13 (ks. liite 1) haluttiin selvittää, onko tutkittavan luokalla oppilaita, joilla ei ole taloudellisen tilanteen vuoksi mahdollisuutta osallistua kaikkeen koulun toimintaan. Lähes neljäsosa (23 %, n = 12) vastaajista kertoi, että luokalla on oppilaita, joilla ei ole mahdollisuutta osallistua kaikkeen koulun toimintaan perheen taloudellisen tilanteen vuoksi.

Lisäksi kysymyksellä 14 kysyttiin opettajien mielipidettä siitä, pitääkö heidän mielestään jokaisella oppilaalla olla taloudellinen mahdollisuus osallistua kaikkeen koulussa järjestettävään toimintaan. Suurin osa (88 %, n = 46) opettajista oli sitä mieltä, että jokaisella oppilaalla tulisi olla taloudellinen mahdollisuus osallistua kaikkeen koulun toimintaan. Kolmen (6 %) opettajan mielestä kaikilla ei tarvitse olla mahdollisuutta osallistua, ja kolme (6 %) vastasi vaihtoehdon “en osaa sanoa”.

4.3. Opettajien keinoja taloudellisen eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi

Opettajilta kysyttiin, ottavatko he itse taloudellisen eriarvoisuuden huomioon omassa työssään. Opettajista 73 % (n = 38) ottaa oppilaiden välisen taloudellisen eriarvoisuuden työssään huomioon. Noin joka viides opettaja (21 %, n = 11) ei kokenut tarpeelliseksi huomioida taloudellista eriarvoisuutta. Kolme opettajaa (6 %) ei ottanut taloudellista eriarvoisuutta huomioon. Opettajista, jotka eivät ottaneet taloudellista eriarvoisuutta työssään huomioon kaksi oli kuitenkin sitä mieltä, että taloudellinen eriarvoisuus näkyy hänen luokassaan. Lisäksi molempien näiden opettajien luokalla oli oppilaita, joilla ei ole taloudellista mahdollisuutta osallistua kaikkeen koulun toimintaan. Toinen heistä oli kuitenkin sitä mieltä, että opettaja ei voi vaikuttaa taloudellisen eriarvoisuuden näkymiseen koulussa ja toinen koki, että voi.

Lisäksi tutkimuksessa kysyttiin, kokevatko tutkittavat, että opettajalla on mahdollisuus vaikuttaa taloudellisen eriarvoisuuden näkymiseen koulussa. Vastajista 77 % (n = 40) koki, että opettaja voi vaikuttaa ja 8 % (n = 4) ajatteli, että opettajalla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa taloudellisen eriarvoisuuden näkymiseen. Tutkittavista 15 % (n = 8) vastasi, ettei osaa sanoa.

Opettajilta, jotka ottivat oppilaiden taloudellisen eriarvoisuuden huomioon tai kokivat, että opettajalla on mahdollisuus vaikuttaa taloudellisen eriarvoisuuden näkymiseen, kysyttiin, minkälaisia konkreettisia asioita opettaja voi tehdä taloudellisen eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi. Tähän kysymykseen saatiin yhteensä 38 vastausta. Lisäksi opettajilta kysyttiin, miten opettaja voi tukea vähävaraisesta perheestä tulevaa lasta. Kysymykseen saatiin yhteensä 35 vastausta. Vastauksissa nousi esille osittain samoja asioita, kun kysymykseen opettajien keinoista taloudellisen eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi. Myös nämä kysymyksen 24 (ks. liite 1) kohdalla tulleet maininnat on huomioitu tässä kohtaa mainintojen lukumäärissä. Vastausten joukossa oli vaihtelevasti sekä todella lyhyitä, että pidempiä vastauksia. Kaikki esille nousseet asiat ja mainintojen lukumäärät on esitetty kuviossa 4.

Kaikkein eniten mainintoja sai välineisiin ja varusteisiin liittyvät asiat, jotka mainittiin yhteensä 25:ssä vastauksessa. Vastajat olivat sitä mieltä, että opettaja voi vaikuttaa taloudellisen eriarvoisuuden näkymiseen sillä, miten paljon hän vaatii oppilailta erilaisia välineitä ja varusteita, esimerkiksi liikunnassa. Vastauksissa mainittiin useaan kertaan myös, että läksyksi ei anneta tehtäviä, jotka vaatisivat TVT -laitteiden käyttöä, koska

kaikkien kotoa niitä ei löydy. Vastaajat pitivät tärkeinä koulun tarjoamia lainavarusteita ja niiden tarjoamista aina tarvittaessa. Välineiden ja varusteiden kohdalla tuotiin esille myös luokkien rajoituksia siitä, mitä omia välineitä oppilaat saavat kouluun tuoda. Kiellettyjen asioiden listalla saattoi olla esimerkiksi puhelin ja kalliit lelut.

-- Meillä on puhelinkielto koulupäivien aikana, joten ei tule kalliimpien laitteiden vertailua ainakaan vielä tässä iässä 1-2-luokalla. (Opettaja 11)

Kyselyt välineistä ajoissa ja hienotunteisesti. Toiminnan järjestäminen niin että pärjätään koulun välineillä. (Opettaja 31)

Toiseksi eniten mainintoja (n = 14) sai luokan keskustelukulttuuriin liittyvät asiat. Useat vastaajat pitivät tärkeänä luokan avointa keskustelukulttuuria, jossa puhutaan avoimesti perheiden erilaisista taloudellisista tilanteista eri elämäntilanteissa. Taloudellista eriarvoisuutta ei haluttu piilotella, mutta ei myöskään tuoda sen suuremmin esille. Monet mainitsivat, että asioista puhutaan yleisellä tasolla käyttäen esimerkkejä. Opettajat halusivat opettaa oppilailleen toisten hyväksymistä ja sitä, että taloudellinen tilanne ei vaikuta siihen, millainen on ihmisenä. Opettajat pyrkivät myös puuttumaan oppilaiden välisiin keskusteluihin silloin, kun keskustelun kohteena ovat esimerkiksi puhelimien paremmuus ja lomamatkat.

Esimerkkien turvin puhua asioista, puhua erilaisuudesta ja toisten hyväksymisestä (Opettaja 42)

-- Rahasta puhutaan ääneen. Todetaan, että kaikilla ei ole samoja edellytyksiä maksaa. Ei piilotella asiaa. (Opettaja 36)

Ei tuo asiaa suuresti esille, mutta käsittelee yleisellä tasolla sitä, että kaikilla ei ole varaa samoihin asioihin, mutta se ei vaikuta ihmisarvoon tai siihen millainen on esimerkiksi kaverina. -- (Opettaja 33)

Keskustella koko luokan kanssa yhteisesti ihmisten erilaisista elämästä ja taloudellisista tilanteista, niihin johtavista asioista jne. Eli välittämällä tietoa ja huomioimalla erilaiset lähtökohdat opetuksessa -- (Opettaja 18)

-- Open on oltava korvat auki ja kuunneltava mistä oppilaat puhuvat ja ohjattava keskustelua niin etteivät kaikki puheenaiheet pyöri vaikka sen ympärillä kenellä

on kallein puhelin. Tietysti saa olla vaikka uusista tavaroista ja reissuista iloinen, mutta tavalla joka ei kehuskele tai vertaile muihin. -- (Opettaja 7)

Koska oppilaiden vapaa-ajan viettotavat eroavat paljon toisistaan, opettajat (n = 14) pitivät tärkeänä huomion kiinnittämistä vapaa-aikaan liittyvistä asioista keskusteluun. Viisi opettajista ei käynyt luokassa yhteisesti ollenkaan läpi esimerkiksi loma- ja viikonloppukuulumisia. Osa (n = 9) pyrki näiden kuulumisten yhteydessä keskittymään maksuttomiin asioihin, joihin kaikilla luokan oppilaille on mahdollisuus. Näin eriarvoisuus ei näy koko luokan yhteisessä keskustelussa niin paljon.

Kannustaa ja kehua monipuolisia ajanviettotapoja, olla innoissaan lasten aivan tavallisista loma- ja viikonloppukuulumisista. -- (Opettaja 22)

-- Myös viikonloppu tekemisten kyselyssä luokassa opettaja voi tarjota kysymys vaihtoehtoihin maksuttomia harrastuksia esim. ”kävin metsässä”, ”leikin pihalla”, jolloin oppilaiden varallisuuserot eivät näy (vs. Kävin Hoplopissa, jolloin vain ne viittaavat, joilla on rahallisesti mahdollista käydä). (Opettaja 32)

Erilaiset arvoihin liittyvät asiat mainittiin kymmenessä vastauksessa. Nämä vastaajat pitivät tärkeänä erilaisten hyvien arvojen ja taitojen opettamista luokalle. Tällaisia taitoja olivat esimerkiksi toisten arvostaminen, myötätunto, ekologisuus ja kierrätys. Myös opettajan omat arvot mainittiin vastauksissa. Vastaajat (n = 6) pyrkivät arvostamaan oppilaissa asioita, jotka eivät ole kytköksissä perheen talouteen. Esimerkiksi vaatteiden ja muiden tavaroiden kehumista pyrittiin välttämään. Sen sijaan oppilaissa haluttiin arvostaa muun muassa ahkeruutta, avuliaisuutta, koulutyötä ja fiksuja valintoja.

-- ohjata oppilaita ajattelemaan asioita toisesta näkökulmasta tai toisen ”kengistä”. Myötätunnon kehittäminen tuntuu olevan nykypäivänä yksi opettajan työn tärkeimmistä tehtävistä. (Opettaja 16)

Korostamalla itsekin ekologisuutta ja kierrätystä, ihailamalla kirpparilta ostettuja löytöjä, kannustamalla ja kehumalla fiksuja valintoja. On kerätty pulloja ja käyty lähikirpparilla näillä rahoilla, tehty kierrätys taidetta ja puhuttu avoimesti rahasta ja siitä, että rahaa on eri määrä eri elämäntilanteissa. Ja että ihmisen arvoa ei mitata rahalla. (Opettaja 47)

Huomioida se luokan keskustelukulttuurissa. Arvostaa oppilaissa ja koulun arjessa sellaisia asioita, jotka eivät ole kytköksissä talouteen. (Opettaja 50)

-- Ilmoitan myös lukukauden lopussa, ettei minulle tarvitse ostaa lahjoja vaan arvostan eniten itse kirjoitettua korttia tai piirustusta. En koskaan kehu oppilaiden uusia vaatteita tai tavaroita, jotteivät ne joilla niitä ei ole, ajattelisi niiden olevan arvostettuja asioita. Kehun avuliaisuutta, kohteliaisuutta, sinnikkyyttä, koulutyöskentelyä, ideoita, jne. (Opettaja 35)

Koulun toiminnan maksuttomuus nousi esille 11 vastauksessa. Kun koulussa ei järjestetä maksullista toimintaa, kaikilla on ainakin taloudellisesti mahdollisuus osallistua. Kaksi vastaajaa toivat esille, että kaikki raha kerätään yhdessä, jos jotain maksullista toimintaa halutaan järjestää.

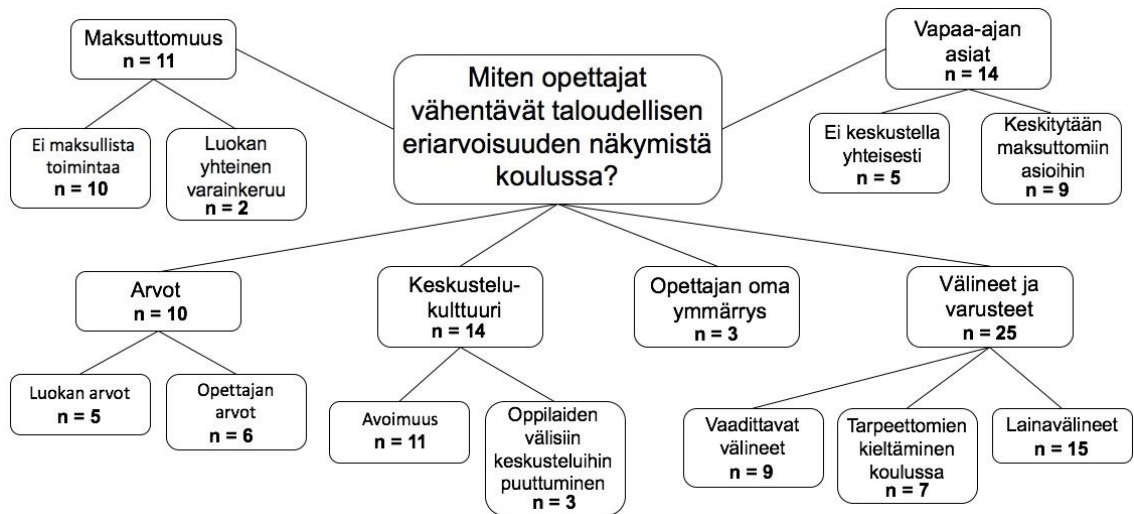
-- Opettaja voi myös pitää huolta siitä, että ei järjestetä toimintaa, joka edellyttäisi perheiltä isoja taloudellisia satsauksia. Joko jotain kivaa kaikille tai sitten ei kenellekään mitään. Vanhempien varallisuuden ei kuulu näkyä koulussa, meillähän on ilmainen koulutus kaikille ja se on suomalaisen koulujärjestelmän tärkeimpiä asioita. (Opettaja 33)

Kaikki luokan raha kerätään yhdessä. Se riittää, mihin riittää. -- (Opettaja 36)

Opettajan oma ymmärrys oppilaiden välistä taloudellista eriarvoisuutta kohtaan nousi esille kolmessa vastauksessa. Opettajan oma ymmärrys oppilaiden erilaisista lähtökohdista onkin edellytys sille, että asian voi ottaa työssä huomioon.

-- Tiedostetaan asia. SE on jo puolet. (Opettaja 36)

Ei oletta, että kaikilla on varaa ja mahdollisuuksia. -- (Opettaja 52)

KUVIO 4. Opettajien keinoja taloudellisen eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi ja mainintojen lukumäärät

Vähävaraisesta perheestä tulevan lapsen tukeminen koulun arjessa

Kyselyssä kysyttiin, miten opettaja voi tukea vähävaraisesta perheestä tulevaa lasta. Vastauksissa mainittiin osittain samoja asioita, kun kysyttäessä opettajien keinoja eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi. Vähentämällä taloudellisen eriarvoisuuden näkymistä, tuetaan tietysti samalla vähävaraisesta perheestä tulevaa lasta. Alla on esitetty asiat, jotka eivät ilmenneet vielä edellä olevissa opettajien keinoissa taloudellisen eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi. Tässä keskitytään siis siihen, miten opettajat tukivat nimenomaan oppilasta, joka tulee vähävaraisesta perheestä.

Vähävaraisesta perheestä tulevan lapsen kohtaaminen, kuunteleminen ja keskusteleminen tämän kanssa nousivat esille neljässä vastauksessa. Lisäksi yhdeksässä vastauksessa nousi esille oppilaan ajattelun tukeminen.

Keskustelemalla, kohtaamalla -- (Opettaja 2)

Kuuntelemalla, olemalla herkkä lapsen viesteille -- (Opettaja 42)

Keskustelujen ja kuuntelun avulla, kun lapsi haluaa kertoa taloudellisen tilanteen aiheuttamasta mielipahastaan. (Opettaja 11)

Opettajana tukea lapsen ajattelua ja kokemusta itsestään arvokkaana varallisuudesta riippumatta. (Opettaja 48)

Opettajan tehtävä on tehdä luokasta turvallinen tila, jossa jokainen tuntee olonsa yhdenvertaiseksi taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Tämä on paras tapa tukea oppilasta. (Opettaja 7)

Neljässä vastauksessa painotettiin tasa-arvoista toimintaa. Opettajan tulee taata jokaiselle oppilaalle samanlaiset mahdollisuudet opiskeluun. Yksi vastaajista mainitsi, että vähävaraisesta perheestä tulevalle lapselle hankitaan kaikki puuttuvat, koulussa tarvittavat, välineet koulun puolesta.

Neljä opettajista piti tärkeänä avointa yhteistyötä kodin kanssa. Eräs opettajista mainitsi, että kodin kanssa viestittäessä tulee kunnioittaa vanhempia ja heidän elämäntilannettaan. Yhteistyön toimiessa voidaan yhdessä vanhempien kanssa miettiä, miten opettaja voisi tukea oppilasta koulussa. Vastauksissa tuotiin esille myös erilaisista tukimuodoista (n = 3) ja harrastustoiminnasta (n = 5) vinkkaaminen perheille. Yksi vastaaja kertoi, että perheet saattavat kysyä myös itse opettajalta erilaisista tukimuodoista.

-- viestittämällä avoimesti ja vanhempia ja vanhempien elämäntilannetta kunnioittaen (Opettaja 47)

Jutteleamalla perheen vanhempien kanssa avoimesti ja kertomalla huolesta, sekä etsimällä yhdessä ratkaisuja, mikäli vanhemmat niin toivovat. (Opettaja 16)

-- Omakustanteisella jätskireissulla olen erikseen kohteliaasti kysynyt vähävaraisilta vanhemmilta, onnistuuko rahan tuominen kouluun ja sanonut tarjoavani jätskit, jos oppilaalta puuttuu raha. -- (Opettaja 19)

Kysymällä myös reilusti huoltajilta, onko joku asia jonka ope voisi koulussa ottaa huomioon. (Opettaja 4)

Ohjata kaupungilta saatavien tukien, harrastusseteleiden ja perheen jouluavun piiriin. -- Samoin ennalta ehkäisevä perhetyö, kotipalvelu ja siivous uupuneille yms. (Opettaja 28)

Ohjata vanhempainvarteissa harrastuksiin. Selvittää ja kertoa harrastusten todelliset kustannukset (Jotkut harrastuksista luultua halvempia.) Kertoa kaupungin tuesta lasten harrastuksiin. (Opettaja 40)

Kolme vastaajaa toi esille, että opettaja voi koulussa huolehtia osaltaan myös oppilaan perustarpeiden täyttymisestä, kuten riittävästä ravinnosta ja lämpimistä vaatteista. Tärkeänä pointtina yhdessä vastauksessa mainittiin myös, että apua pitää antaa neutraalisti ja pyyteettömästi. Oppilasta ei saa vaatia olemaan erityisen kiitollinen saamastaan avusta.

Huolehtia, että lapsi saa ruokalassa syödä rauhassa ja tarpeeksi ja ottaa tarpeen mukaan lisää (ja esim. jos lukee että lihapullia 5kpl niin katsoo, että lapsi saa kuitenkin vatsansa täyteen). Koululla esim. löytötavaroihin kertyy vaatteita, joista voi tarpeen mukaan antaa esim. ulkohousut jollekin, jos ei ole varaa ostaa uusia tai ehjiä ja kukaan ei löytötavaraa ole kaivannut. (Opettaja 12)

Taata, että hänellä on samat mahdollisuudet opiskeluun kuin muillakin. -- (Opettaja 51)

Ymmärtää jos kaikki ei ole aina ihan kunnossa varusteiden osalta. Lieventää huolta ja taakkaa. (Opettaja 10)

-- Ope voi vinkata hienotunteisesti siitä, että varusteita saa lainaan ja vaikka edellisenä päivänä antaa varusteet oppilaille, jotta niitä ei suureen ääneen kuuluteta ja anneta luokan edessä. Lainaamisesta pitää tehdä normaali käytäntö, eikä suurta numeroa. Opettaja ei myöskään saa vaatia oppilasta olemaan erityisen kiitollinen avusta tai vaikka erityisen innokkaasti luistelemaan kun luistimet on kerran annettu lainaksi. Apua pitää antaa neutraalisti ja pyyteettömästi. (Opettaja 7)

Neljässä vastauksessa tuotiin esille ennakoinnin merkitys. Opettajan on hyvä ennakoida tilanteita, joissa taloudellista eriarvoisuutta saattaa ilmetä. Esimerkiksi luokassa käytävät keskustelut lomakuulumisista tulee toteuttaa niin, että vältetään turha mielipaha. Myös varusteiden lainaamisessa pyrittiin ennakoimaan, ja tekemään lainaamisesta mahdollisimman normaali tilanne. Osa saattoi antaa varusteet oppilaalle valmiiksi jo edellisenä päivänä, jotta niiden lainaamisesta ei tehdä numeroa kaikkien edessä.

Ennakoida tilanteita, joissa erilaiset tavarat/tarvikkeet ovat osassa. Miettiä etukäteen myös tilanteita, joissa kerrotaan vapaa-ajan tekemisistä. -- (Opettaja 35)

-- Ennakoi tilanteita, jossa esim. tiettyjen välineiden puuttuminen voi harmittaa ja tekee koulun välineiden lainaamisesta normaalin tilanteen. -- (Opettaja 4)

Yksi vastaajista kyseenalaisti, tarvitseeko nimenomaan vähävaraisuuden vuoksi tukea oppilasta, kun tukea on tarjolla muun muassa oppimisvaikeuksiin. Lisäksi toinen vastaaja toi esille, että perheitä on erilaisia ja lapset saavat tukea opintoihin ja elämäänsä vaihtelevasti taloudellisesta tilanteesta riippumatta.

Tarvitseeko edes tukea nimenomaan vähävaraisuuden vuoksi? Tukea on kyllä tarjolla oppimisvaikeuksiin yms. (Opettaja 23)

Vähävaraiset perheetkin ovat erilaisia ja lapset saavat tukea opintoihin ja elämään vaihtelevasti, ihan kuten paremmin toimeen tulevat perheetkin. -- (Opettaja 52)

5. POHDINTA

5.1. Tulosten yhteenveto ja pohdinta

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa luokanopettajien kokemuksia taloudellisen eriarvoisuuden näkymisestä koululuokassa. Tutkimuksessa selvitettiin, miten oppilaiden välinen taloudellinen eriarvoisuus näkyy koulussa, vai näkyykö se ollenkaan. Lisäksi tarkasteltiin, miten opettajat ottavat taloudellisen eriarvoisuuden huomioon ja minkälaisia keinoja heillä on eriarvoisuuden näkymisen vähentämiseksi.

Yli puolet kyselyyn vastanneista koki, että taloudellinen eriarvoisuus näkyy luokassa. Ylemmillä luokka-asteilla taloudellinen eriarvoisuus näkyi alaluokkia enemmän. Taloudellinen eriarvoisuus näkyi opettajien mukaan materiaan, elämäntapaan, sosiaalisiin suhteisiin sekä ravintoon liittyvissä asioissa.

Opetushallituksen (2019) linjauksesta huolimatta kouluissa järjestetään tutkimuksen mukaan edelleen jonkin verran maksullista toimintaa. Maksullinen toiminta oli sekä koulupäivän aikaista, että varsinaisen kouluajan ulkopuolella tapahtuvaa. Opettajat kertoivat, että luokat järjestävät discoja, kahviloita ja muita tapahtumia kerätäkseen rahaa luokalle. Näihin on tietysti tarkoituksena muiden luokkien oppilaiden osallistua. Tilanne on mutkikas, sillä juuri nämä tapahtumat ajavat oppilaat epätasa-arvoiseen asemaan koulussa, kun kaikilla ei ole varaa osallistua. Toisaalta näistä tapahtumista kerätyillä varoilla voidaan kattaa luokan retket niin, ettei vanhempien tarvitse maksaa. Toki tapahtumien järjestämisessä vanhemmat ovat suuressa roolissa, kun apua tarvitaan esimerkiksi leipomisessa. Tutkimuksessa kävi ilmi, että kaikki perheet eivät osallistu yhteisen rahan keruuseen ja vastaavasti on perheitä, jotka osallistuvat aina.

Lähes kolme neljästä tutkittavasta otti oppilaiden taloudellisen eriarvoisuuden koulussa huomioon. Vastaajista viidennes ei kokenut tarvetta huomioida taloudellista eriarvoisuutta. Tutkimukseen vastanneilla oli monenlaisia keinoja, joilla he pyrkivät vähentämään taloudellisen eriarvoisuuden näkymistä luokassa. Monet vastasivat luovan luokkaan ilmapiirin, jossa keskustellaan avoimesti muun muassa siitä, ettei kaikilla ole samanlaisia mahdollisuuksia ostaa ja osallistua, mutta kaikki ovat siitä huolimatta yhtä arvokkaita ja tärkeitä. Sekä opettajan omien arvojen, että oppilaiden arvojen merkitys mainittiin useammassa vastauksessa. Opettajan tulee työssään arvostaa asioita, jotka eivät

ole kytköksissä oppilaan kotitaustaan. Lisäksi välineiden ja varusteiden lainaamismahdollisuutta pidettiin tärkeänä ja opettajat kiinnittivät myös huomiota siihen, mitä välineitä koulussa vaaditaan ja minkä asioiden tuominen kouluun jopa kielletään eriarvoisuuden vähentämiseksi.

Tukeakseen vähävaraisesta perheestä tulevaa lasta opettajat pyrkivät olemaan herkkänä lapsen viesteille. Kuuntelemista ja keskustelua sekä oppilaan tukemista pidettiin tärkeänä. Koulu voikin tarjota myönteisiä ihmissuhteita, jotka turvaavat lapsen kasvua. (THL 2020) Muutama opettajista mainitsi avoimen ja kunnioittavan yhteistyön kodin kanssa, jotta asioista voidaan puhua yhdessä vanhempien kanssa. Opettajat toimivat myös tiedonvälittäjänä erilaisista tukimahdollisuuksista.

Tutkimuksesta havaitsimme, että opettajia on monenlaisia tässäkin tapauksessa. Toiset ottavat oppilaan taloudellisen eriarvoisuuden työssään aidosti ja vahvasti huomioon ja tekee konkreettisia asioita sen näkymisen vähentämiseksi sekä oppilaan hyvinvoinnin tukemiseksi. Muutama opettajista oli kuitenkin sitä mieltä, että kaikilla oppilaille ei tarvitse olla taloudellista mahdollisuutta osallistua kaikkiin koulun tapahtumiin. Lisäksi kolme opettajaa vastasi kysymykseen vaihtoehdon “en osaa sanoa”. Tässä kohtaa perustelut vastauksille olisivat varmasti olleet arvokkaita, jotta olisimme saaneet tietää, miksi osa opettajista ajattelee näin. Yksi opettajista kyseenalaisti, miksi oppilasta pitäisi tukea nimenomaan vähävaraisuuden takia, kun apua on saatavilla oppimisvaikeuksiin yms.

Aiemmassa tutkimuksessa on todettu, että perheen sosioekonomisella taustalla on merkittävä yhteys tämän koulumenestykseen (Härkönen 2010, 59). Lisäksi Jorma Kuusinen (1985; 1986; 1992) on todennut, että oppilaan taustalla on yhteys muun muassa oppilaan kouluvalmiuksiin. Tässä tutkimuksessa mainittiin kuitenkin vain yhdessä vastauksessa, että taloudellinen eriarvoisuus näkyy kouluvalmiuksissa ja -asenteissa.

Aiemman tutkimuksen (Ridge 2002) mukaan vähävaraisista perheistä tulevat lapset kokevat useammin kiusaamista ja sosiaalista eristämistä. Lasten vähävaraisuuden kokemuksiin liittyvistä asioista sosiaalisten suhteiden on todettu olevan yksi merkittävimmistä (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 14-15). Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa haluttiin selvittää, kokevatko opettajat taloudellisen eriarvoisuuden olevan yhteydessä oppilaiden välisiin kaverisuhteisiin ja ovatko opettajat havainneet luokassa taloudellisesta eriarvoisuudesta johtuvaa kiusaamista. Vain viisi opettajista oli sitä mieltä,

että taloudellinen eriarvoisuus muokkaa luokassa olevia kaverisuhteita. Useampi opettaja ei osannut vastata kysymykseen, joka kertoo ehkä siitä, että opettajan on vaikea tunnistaa, vaikuttaako juuri taloudellinen eriarvoisuus kaverisuhteisiin. Tässä tutkimuksessa tulokset kiusaamisen suhteen olivat positiivisia, sillä vain kaksi opettajista kertoi havainneensa taloudellisesta eriarvoisuudesta johtuvaa kiusaamista. Voi kuitenkin olla, että kiusaaminen ei ole opettajan tiedossa, tai opettaja ei tunnista, että kiusaaminen johtuu juuri taloudellisesta eriarvoisuudesta.

5.2. Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimus on suoritettu ja sen aineisto käsitelty eettisesti kestäviä tiedonhankintamenetelmiä käyttäen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149–151). Tutkimusaineistoa analysoi kaksi eri henkilöä, joka lisää tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimusaineisto säilytetään niin, ettei se päädy ulkopuolisten käsiin. Aineisto hävitetään tutkimusraportin valmistuttua.

Tutkimusaineisto kerättiin sähköisellä verkkokyselyllä. Kysely jaettiin opettajille ja opettajaopiskelijoille tarkoitettuun Facebook -ryhmään, jolloin todennäköisyys siihen, että kyselyyn olisi vastannut joku kohderyhmän ulkopuolinen henkilö, on pieni. Emme kuitenkaan voi olla varmoja tutkittavien rehellisyydestä vastauksissa. Tutkimusjoukon ollessa melko pieni ($n = 52$), tuloksia ei voida yleistää. Tutkimukseen osallistui vain kaksi miestä, joten sukupuolijakauma ei vastaa todellisuutta. Tuloksia ei kuitenkaan vertailtu naisten ja miesten välillä, jolloin sukupuolijakaumalla ei ollut suurta merkitystä.

Sähköisen kyselyn heikkoutena oli se, ettemme pystyneet esittämään tarkentavia lisäkysymyksiä. Osa vastauksista jäikin kovin lyhyiksi ja puutteellisiksi. Vaikutti siltä, että tutkittavat pitivät joitain asioita ehkä itsestäänselvyyksinä tai eivät lähteneet pohtimaan asioita sen syvemmin vastatessaan kyselyyn. Tämän seurauksena osa vastauksista oli todella suppeita, eikä niissä ehkä ollut mainittu kaikkia niitä asioita, joissa eriarvoisuus oikeasti näkyy. Tämä näkyy tietysti myös tuloksissa.

5.3. Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusehdotukset

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan opetuksen tulee olla tasa-arvoista, eikä syrjintää missään muodossa sallita (POPS 2014). Jokaisella oppilaalla tulisi siis olla mahdollisuus osallistua kaikkeen koulun toimintaan. Vähävaraisista perheistä tulevien lasten on todettu kokevan kiusaamista, sosiaalista eristämistä sekä osattomuutta ja syrjäytymistä. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 14.) Ulkopuolelle jääminen esimerkiksi koulun discosta voi olla pienelle lapselle kova paikka ja lisätä osattomuuden tunnetta. Vaikka discot ovatkin vapaaehtoisia, voimme miettiä, miltä tuntuu lapsesta, joka jää ulkopuolelle hauska jutuista sen vuoksi, ettei perheellä ollut varaa maksaa euron tai kahden sisäänpääsymaksua. Yhdessä vastauksessa todettiin, että discot ovat maksullisia, mutta maksavat vain vähän, muutamia euroja. Monelle perheelle “muutama euro” onkin vain taskuraha, mutta toiselle perheelle se voi olla merkittävä summa.

Opettajan persoonan lisäksi hänen omat arvonsa ohjaavat sitä, mitä hän pitää tärkeänä ja miten hän toimii opettajan työssä (Tirri 1998, 23–25). Tästä johtuen opettajien suhtautuminen asiaan vaihtelee. Tällä tutkimuksella haluttiin tuoda esiin taloudellisen eriarvoisuuden tuomia haasteita luokassa. Tutkimuksen tavoitteena olikin laittaa opettajat miettimään perheiden taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksia oppilaan koulunkäyntiin. Tutkimuksessa pyrittiin löytämään yksinkertaisia keinoja opettajille vähentää taloudellisen eriarvoisuuden näkymistä koulussa. Tutkimuksen tuloksilla voidaan tarjota opettajille keinoja taloudellisen eriarvoisuuden vähentämiseksi sekä vähävaraisesta perheestä tulevan lapsen tukemiseksi. Tutkimuksella voimme mahdollisesti osoittaa myös vähävaraisille perheille, että heidän vähävaraisuus otetaan koulussa huomioon. Koulun tasa-arvoinen toimintakulttuuri on tärkeä jokaisen oppilaan kouluhyvinvoinnin vuoksi.

Tutkimuksemme oli yleiskatsaus siihen, miten opettajat näkevät ja havaitsevat eriarvoisuutta koululuokassa. Tutkimus kartoitti näkökulmia oppilaiden erilaisiin taloudellisiin eroihin sekä erilaisia keinoja, joilla koulun toimintaa voitaisiin muuttaa myös taloudellisesti tasa-arvoiseksi, mikä kirjataan valtakunnallisen opetussuunnitelman arvopohjassa (POPS 2014, 15). Tutkimuksessa selvisi, missä asioissa ja tilanteissa oppilaiden eriarvoisuus saattaa näkyä opettajan näkökulmasta. Tutkimus oli kuitenkin vain pintaraapaisu ja tulevaisuudessa olisikin mielenkiintoista tehdä tarkempaa

tutkimusta taloudellisen eriarvoisuuden yhteydestä oppilaan kouluhyvinvointiin sekä muihin koulun arkeen vaikuttaviin asioihin.

Jatkossa olisi hyödyllistä tehdä myös kattavampaa tutkimusta opettajien omista asenteista taloudellista tasa-arvoa kohtaan. Tässä tutkimuksessa ei pyydetty opettajien perusteluita esimerkiksi silloin, kun vastasi ettei ota oppilaiden taloudellista eriarvoisuutta työssään huomioon. Myös taloudellisen eriarvoisuuden yhteydestä sosiaalisiin suhteisiin koulussa olisi mielekästä tutkia tarkemmin, sillä tässä tutkimuksessa tulokset eivät vastanneet aikaisempaa tutkimusta. Sosiogrammeja käyttämällä voitaisiin saada mielenkiintoista dataa siitä, miten vertaissuhteet luokassa ovat yhteydessä oppilaan kodin taloudelliseen tilanteeseen.

Opetushallituksen uusi esitys peruskoulun kaiken maksullisen toiminnan kieltämisestä on verrattain tuore (Opetushallitus 2019), eikä se ole vielä vakiintunut koulujen toimintaan, kuten tutkimuksestamme on selvinnyt. Olisi mielenkiintoista tehdä pitkittäistutkimusta siitä, miten koulun jokapäiväiseen toimintaan ja oppilaiden kouluhyvinvointiin on yhteydessä se, järjestetäänkö kouluissa maksullista toimintaa vai ei.

6. LÄHTEET

Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T. 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Helsinki: Stakes.

Eduskunnan Oikeusasiamiehen kantelu 1120/2018.

<https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1120/2018> . Viitattu 2.2.2020.

Forssen, K., Laine, K. & Tähtinen, J. 2002. Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa K. Juhila, H. Forsberg & I. Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 81–94.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Tampere: Juvenes Print.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Härkönen, J. 2010. Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus. Teoksessa J. Erola (toim.) 2010. Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus. 51–66.

Ilmakunnas, I., Mukkila, S., Moisio, P. & Saikkonen, P. 2017. Perusturvan riittävyys ja köyhyys 2017. Suomen sosiaalinen tila. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135425/Suomensosiaalinentila_4_2017_final2_korjattu.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 1.6.2020.

Johansson, S. 1970. Om levnadsnivåundersökningen. Låginkomstutredningen. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Jäntti, M. 2010. Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) 2010. Perhepiirissä. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Järventie, I., Sauli, H. 2001. Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Kaikkonen, R., Mäki, P., Murto, J., Pentala, O., Hakulinen-Viitanen, T. & Laatikainen, T. 2014. Suomalaisten lasten ja lapsiperheiden terveys ja toimintakyky. Teoksessa J.

Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy.

Karvonen, S. 2016. Lasten moniulotteinen köyhyys indikaattoreiden valossa. Teoksessa S. Karvonen & M. Salmi (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Konu, A. 2002. Oppilaiden hyvinvointi koulussa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kupari, P. 2005. Kotitausta näkyy matematiikan oppimistuloksissa. Teoksessa P. Kupari & J. Välijärvi (toim.) 2005. Osaaminen kestäväällä pohjalla, PISA 2003 Suomessa. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Laine, T. 2004. Huomisen opettajat. Luokanopettajan koulutus ammatillisen identiteetin rakentajana. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Lange, K. Puun ja kuoren välissä - arjen etiikkaa koulussa. 1998. Teoksessa R. Sarras (toim.) 1998. Puheenvuoroja opettajan etiikasta. Espoo: Sävy paino.

Lindqvist, M. Opettajuus, arvot ja etiikka. 1998. Teoksessa R. Sarras (toim.) 1998. Puheenvuoroja opettajan etiikasta. Espoo: Sävy paino.

Naumanen, P. & Silvennoinen, H. 2010. Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa J. Erola (toim.) 2010. Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus. 78–79.

Niemelä, M. & Rajjas, A. 2010. Lapsiperheiden kulutus ja perheen sisäinen päätöksenteko. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) 2010. Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Opetushallitus. 2019. Opetushallitus päivittää ohjeen kouluretkien ja leirikoulujen maksuttomuudesta. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2019/opetushallitus-paivittaa-ohjeen-kouluretkien-ja-leirikoulujen-maksuttomuudesta> Viitattu 28.1.2020.

POL 1998/628. Perusopetuslaki. Annettu 21.8.1998. Viim. muutos 11.6.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> Viitattu 16.6.2020.

POPS 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Pölkki, P. 2001. Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa I. Järventie & H. Sauli (toim.) 2001. Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY. 125–146.

Ridge, T. 2002. Childhood poverty and social exclusion: From a child's prespective. Bristol: Policy Press.

Rowntree, S. 1901. Poverty. A study of town life. London: Mcmillan.

Rinne, R., Haltia, N., Lempinen, S. & Kaunisto, T. 2018. Eriarvoistuva maailma - tasa-arvoistava koulu? Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Ruohotie, P. 2000. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Porvoo: WSOY.

Salmi, M., Närvi, J. & Lammi-Taskula, J. 2016. Köyhyys, toimeentulokokemukset ja hyvinvointi lapsiperheissä. Teoksessa S. Karvonen & M. Salmi (toim.) 2016. Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Helsinki: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa: vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sauli, H., Bardy, M. & Salmi, M. 2002. Elinolojen koventuminen pikkulapsiperheissä. Teoksessa M. Heikkilä & M. Kautto (toim.) 2002. Suomalaisten hyvinvointi. Helsinki: Stakes. 32–61.

Seppänen, P. & Rinne, R. 2015. Suomalainen yhtenäiskoulu ylikansallisen koulupolitiikan paineissa. Teoksessa P. Seppänen, M. Kalalahti, R. Rinne & H. Simola (toim.) 2015. Lohkoutuva peruskoulu. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Silvennoinen, H., Kalalahti, M. & Varjo, J. (toim.) 2018. Koulutuksen lupaukset ja koulutususkko. Kasvatussosiologian vuosikirja 2. Kasvatusalan tutkimuksia 79. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Hyvinvointi- ja terveyserot.

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elamankulku/lapset-ja-perheet> Viitattu 3.3.2020.

Tirri, K. 1998. Opettajan ammattietiikka on vuorovaikutusta. Teoksessa R. Sarras (toim.) 1998. Puheenvuoroja opettajan etiikasta. Espoo: Sävypaino.

Townsend, P. 1979. Poverty in the United Kingdom. London: Allen Lane and Penguin Books.

Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.

7. LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

Taloudellinen eriarvoisuus koululuokassa

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan luokanopettajien kokemuksia oppilaiden välisestä taloudellisesta eriarvoisuudesta. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy koulun arjessa ja mitä keinoja opettajalla on eriarvoisuuden vähentämiseksi. Kaikki vastaukset käsitellään anonyymisti. Vastaathan jokaiseen kysymykseen mahdollisimman tarkasti. Vastaamalla kyselyyn annat suostumuksen vastausten käyttämiseen tässä tutkielmassa.

Mikäli ilmenee mitä tahansa kysyttävää, ole rohkeasti yhteydessä. Kiitos osallistumisestasi!

Anna Mykrä, ansomy@utu.fi
Nealiina Mäki, nejuma@utu.fi

1. Sukupuoli *

Mies

Nainen

Muu

2. Ikä *

alle 30-vuotias

30–40-vuotias

41–50-vuotias

51–60-vuotias

yli 60-vuotias

3. Koulutus *

Luokanopettajankoulutus

Muu, mikä:

4. Opettajan työkokemus vuosina *

0–2 vuotta

3–5 vuotta

6–10 vuotta

11–20 vuotta

yli 20 vuotta

5. Luokka-aste, jolla opetat *

1. luokka

2. luokka

3. luokka

4. luokka

5. luokka

6. luokka

6. Koulun koko *

alle 100 oppilasta

100–300 oppilasta

301–500 oppilasta

501–700 oppilasta

yli 700 oppilasta

7. Onko asuinalue, jossa koulu sijaitsee *

Vähävarainen

Neutraali

Hyvin toimeentuleva

En osaa sanoa

8. Näkökö oppilaiden taloudellinen eriarvoisuus luokassasi? *

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

9. Järjestetäänkö koulussa toimintaa, joka on maksullista (esim. retket, liikuntapäivät)? *

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

10. Järjestetäänkö koulussa koulupäivän jälkeistä toimintaa, joka on maksullista? (esim. disco, kerhot) *

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

11. Mistä koulun toiminnasta oppilaiden huoltajat joutuvat maksamaan?

12. Onko luokallasi oppilaita, joilla ei ole taloudellisen tilanteen vuoksi mahdollisuutta osallistua kaikkeen koulussa järjestettävään toimintaan? *

Kyllä

Ei

13. Pitääkö mielestäsi jokaisella oppilaalla olla taloudellinen mahdollisuus osallistua kaikkeen koulussa järjestettävään toimintaan? (esim. disco, retket, liikuntapäivät) *

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

14. Onko kaikilla oppilaillasi kaikki kodin vastuulla olevat koulussa tarvittavat välineet ja varusteet?*

Kyllä

Ei

15. Miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy oppilaiden varusteissa ja niiden puutteessa?

16. Muokkaako taloudellinen eriarvoisuus luokassasi olevia kaverisuhteita? *

Kyllä

Ei
En osaa sanoa

17. Oletko havainnut kiusaamista luokassasi taloudellisen eriarvoisuuden vuoksi? *

Kyllä
En
En osaa sanoa

18. Oatko itse opettajana huomioon oppilaiden taloudellisen eriarvoisuuden? *

Kyllä
En
En koe tarvetta

19. Voiko opettaja mielestäsi vaikuttaa oppilaiden taloudellisen eriarvoisuuden näkymiseen koulussa? *

Kyllä
Ei
En osaa sanoa

20. Miten opettaja voi tukea vähävaraisesta perheestä tulevaa lasta?

Liite 2. Saatekirje

Moikka alakoulussa työskentelevä luokanopettaja!

Olemme maisterivaiheen luokanopettajaopiskelijoita Turun yliopiston opettajankoulutuslaitokselta. Selvitämme pro gradu -tutkielmassamme, miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy koulussa opettajan näkökulmasta, ja miten opettajat ottavat oppilaiden taloudellisen eriarvoisuuden huomioon. Kyselyyn vastaaminen on täysin anonyymiä, ja se vie noin 5-10 minuuttia vastaajasta riippuen.

Linkki kyselyyn:

<https://link.webpolsurveys.com/S/F29CF5FF8976893A>

Kiitos osallistumisestasi!

Anna Mykrä & Nealiina Mäki